

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
ΝΙΚΟΣ ΠΟΥΛΑΝΤΖΑΣ

Εκλογικές τάσεις #9

Δανάη Κολτσιδά
Πολιτική Επιστήμονας
Διευθύντρια ΙΝΠ

Κώστας Πουλάκης
Μαθηματικός

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΝΙΚΟΣ ΠΟΥΛΑΝΤΖΑΣ

- Οι Εκλογικές Τάσεις δημοσιεύονται ηλεκτρονικά από το Ινστιτούτο Νίκος Πουланτζάς σε περιοδική βάση.

- Στηρίζονται στη διαχρονική καταγραφή, σύγκριση και ανάλυση των ευρημάτων των πολιτικών ερευνών («δημοσκοπήσεων») πανελλαδικής κλίμακας, αλλά και περιφερειακής ή τοπικής εμβέλειας, που δημοσιεύονται στο αντίστοιχο κάθε φορά χρονικό διάστημα από τις αναγνωρισμένες, βάσει του Μητρώου του Ε.Σ.Ρ., εταιρίες.

- Στόχος είναι η ανάλυση της κοινωνικής κίνησης κάθε περιόδου με βάση τα αντίστοιχα δεδομένα και όχι η πρόβλεψη του αποτελέσματος των επόμενων κάθε φορά εκλογών.

- Η ευθύνη του περιεχομένου της ανάλυσης βαρύνει αποκλειστικά τους συγγραφείς.

Η χρονική περίοδος

Aπό την προηγούμενη έκδοση των **Εκλογικών Τάσεων** έχει μεν μεσολαβήσει ένα μικρό χρονικό διάστημα, ανάλογο με αυτό των προηγούμενων μελετών μας, ωστόσο θεωρούμε ότι **ο πολιτικός χρόνος πύκνωσε απότομα λόγω των πολλών και σημαντικών γεγονότων που καταγράφηκαν¹**, μετά την διετή σχεδόν στασιμότητα λόγω της πανδημίας, τα οποία και επηρέασαν συχνά με τρόπους αντιφατικούς την κοινή γνώμη.

Η περίοδος που μελετάμε ξεκίνησε με την μεγάλη οικολογική – αλλά και οικονομική, κοινωνική και φυσικά ανθρώπινη – καταστροφή που προκάλεσαν οι **πυρκαγιές του Αυγούστου στην Εύβοια, στην Αττική, στην Πελοπόννησο και αλλού**, όπου κάηκαν πάνω από ένα εκατομμύριο στρέμματα δάσους, καταστράφηκαν χιλιάδες κατοικίες και επιχειρήσεις, κάηκε σημαντικό ζωικό κεφάλαιο. Μια καταστροφή που έφερε ακόμη εντονότερα στο προσκήνιο το ζήτημα της κλιματικής κρίσης, αλλά και τις ευθύνες της πολιτείας. Οι **πλημμύρες** που ακολούθησαν, στην Εύβοια αλλά και μέσα στο κέντρο της Αθήνας, ανέδειξαν ρωγμές στο «success story» του λεγόμενου «επιτελικού κράτους», ενός κεντρικού επικοινωνιακού και, λιγότερο, διοικητικού εργαλείου της σημερινής κυβέρνησης. Ταυτόχρονα, εξανέμισαν το όποιο πολιτικό κεφάλαιο προσέθεσε ο μικρός **ανασχηματισμός** που μεσολάβησε –περιορισμένης έτσι κι αλλιώς απήχησης– και οι αλλαγές στην Πολιτική Προστασία.

Ακολούθησε η ανακοίνωση των βάσεων εισαγωγής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, με την εφαρμογή για πρώτη φορά του μέτρου της **Ελάχιστης Βάσης Εισαγωγής**, που οδήγησε εκτός πανεπιστημιακών σχολών περίπου 40.000 μαθητές και μαθήτριες, αλλά και πολλές σχολές ιδίως της περιφέρειας αντιμέτωπες με τον κίνδυνο υπολειτουργίας λόγω της μείωσης του αριθμού των φοιτητών τους. Και, ανεξάρτητα από τον κύκλο ζωής του θέματος στην ειδησεογραφία, αφού

¹ Βλ. παρακάτω το αναλυτικό χρονολόγιο των κυριότερων γεγονότων της περιόδου, όπως αποτυπώθηκαν στα πρωτοσέλιδα των πανελλήνιας κυκλοφορίας πολιτικών εφημερίδων.

σύντομα επισκιάστηκε από τις άλλες εξελίξεις, το αποτέλεσμα της συγκεκριμένης κυβερνητικής επιλογής παραμένει στις ζωές των νέων αυτών ανθρώπων και των οικογενειών τους.

Φυσικά, κυρίαρχο θέμα εξακολουθεί να αποτελεί η **διαχείριση της πανδημίας**, ειδικά κατά το δεύτερο μισό της περιόδου που μελετάμε, μετά την «ανάπαυλα» του καλοκαιριού. Η διαχείριση της πανδημίας από «ισχυρό χαρτί» της κυβέρνησης τον πρώτο χρόνο, όπως αποτυπώθηκε στις δημοσκοπήσεις ειδικά του 2020, μετατρέπεται σταδιακά στον αδύνατο κρίκο της πολιτικής της. Τα στοιχεία των τελευταίων ημερών, όπου καθημερινά σημειώνονται αρνητικά «ρεκόρ» σε όλους τους δείκτες (160.000 κρούσματα τον τελευταίο μήνα, 1.400 θάνατοι στο ίδιο χρονικό διάστημα), αλλά και η αύξηση της πίεσης στις ΜΕΘ και συνολικά στο σύστημα υγείας, δείχνουν με τον πλέον ανάγλυφο τρόπο την αρνητική κατάσταση και υποδηλώνουν σημαντικές αστοχίες και παραλείψεις της κυβέρνησης στον τομέα αυτό, δημιουργώντας την αίσθηση ότι «έχει πετάξει λευκή πετσέτα». Ταυτόχρονα, αναδεικνύεται πλήρως η αποτυχία του εμβολιαστικού προγράμματος, αφού η Ελλάδα βρίσκεται στις τελευταίες θέσεις της Ευρώπης με ποσοστό εμβολιασμένων λίγο πάνω από το 60%, με ό,τι αυτό συνεπάγεται και για την πορεία της πανδημίας. Το γεγονός ότι η πανδημία μετατρέπεται πλέον σε μείζον πρόβλημα για την κυβέρνηση, το είχαμε επισημάνει και σε προηγούμενη έκδοση των **Εκλογικών Τάσεων**, ενώ αντίθετα η συνεπής στάση και οι προτάσεις που έχει καταθέσει η αντιπολίτευση για το θέμα (βλ. π.χ. την πρόταση του αρχηγού της αξιωματικής αντιπολίτευσης για κοινή επιτροπή επιστημόνων επιδημιολόγων), πέραν της ουσιαστικής της αξίας για τη χώρα και την προσπάθεια αντιμετώπισης αυτού του σοβαρού θέματος, έχει και πολιτική αξία για την αντιπολίτευση.

Την ίδια στιγμή, όπως είχαμε επισημάνει και σε προηγούμενες εκδόσεις των **Εκλογικών Τάσεων**, η υγειονομική κρίση είναι δυστυχώς μόνο μία ψηφίδα – η σημαντικότερη ασφαλώς, αφού αφορά ανθρώπινες ζωές – σε ένα πεδίο **πολυεπίπεδων ταυτόχρονων κρίσεων**. Η **οικονομική κρίση**, για την οποία είχαμε μιλήσει ήδη, διασταυρώνεται αυτή τη στιγμή με την **ενεργειακή κρίση** και τη **διατάραξη της εφοδιαστικής αλυσίδας** που παράγουν το **τεράστιο κύμα ακρίβειας** και την επιβάρυνση κατά πάνω από 30% του προϋπολογισμού των ελληνικών νοικοκυριών. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, το γεγονός ότι η κυβέρνηση επιλέγει την ιδιωτικοποίηση – μέσω της αύξησης

του μετοχικού κεφαλαίου – της ΔΕΗ μπορεί να αποδειχθεί ιδιαίτερα προβληματικό αν όχι κοινωνικά καταστροφικό. Την ίδια στιγμή, οι εξαγγελίες του πρωθυπουργού στη φετινή ΔΕΘ φαίνονται πλέον πολύ μακρινές από την πραγματικότητα των πολιτών, ενώ τα μέτρα που έχουν ανακοινωθεί δεν φαίνονται προς το παρόν επαρκή και αποτελεσματικά. Έτσι, οι πληθωριστικές τάσεις ενδέχεται, αν δεν αναχαιτιστούν σύντομα, να υπονομεύσουν σημαντικά τη βιωσιμότητα μεγάλου μέρους των ελληνικών νοικοκυριών, αλλά και των επιχειρήσεων, ειδικά με δεδομένο ότι αναπτύσσονται στη βάση μιας ήδη κακής οικονομικής κατάστασης.

Μέσα σε όλα αυτά είχαμε, όπως κάθε χρόνο τη Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης, με την ομιλία του πρωθυπουργού, του αρχηγού της αξιωματικής αντιπολίτευσης, αλλά και των υπόλοιπων πολιτικών αρχηγών, που κατέθεσαν το οικονομικό και πολιτικό τους πρόγραμμα για την επόμενη περίοδο – προτάσεις η αποτελεσματικότητα των οποίων δοκιμάζεται άμεσα, λόγω ακριβώς της σφοδρότητας των επάλληλων κρίσεων που πλήττουν την κοινωνία.

Στο πεδίο της **εξωτερικής και αμυντικής πολιτικής**, κυριάρχησε το θέμα των συμφωνιών με την Γαλλία για το εξοπλιστικό πρόγραμμα των 10 δισεκατομμυρίων ευρώ και της συμφωνίας με τις ΗΠΑ για τις βάσεις. Ταυτόχρονα, τα γεγονότα με την επανεμφάνιση της **ακροδεξιάς βίας** στο σχολείο της Σταυρούπολης αλλά και η αστυνομική καταδίωξη στο Πέραμα ενός αυτοκινήτου στο οποίο επέβαιναν τρία νέα παιδιά ρομά, που οδήγησε στη δολοφονία ενός εξ αυτών, του Νίκου Σαμπάνη, ανέσυραν μερικές από τις χειρότερες μνήμες **αστυνομικής αυθαιρεσίας** και **θεσμικού ρατσισμού**, τόσο από το πιο μακρινό όσο και από το πιο πρόσφατο παρελθόν (π.χ. τα γεγονότα της πλατείας Σμύρνης τον περασμένο Φλεβάρη).

Παράλληλα, η περίοδος αυτή χαρακτηρίστηκε από δύο σημαντικές απώλειες προσωπικοτήτων με σημαντικό πολιτικό αποτύπωμα, εκτός των άλλων. Στις αρχές του φθινοπώρου αποχαιρετήσαμε με θλίψη, συγκίνηση αλλά και περηφάνια τον παγκόσμιο Έλληνα **Μίκη Θεοδωράκη** που σφράγισε με την παρουσία του, μουσικά, αγωνιστικά και πολιτικά όλη την ιστορία της χώρας τα τελευταία 75 χρόνια, ενώ ο θάνατος και η ταφή του αποτέλεσαν και πολιτικό γεγονός, με τον ίδιο τον Μίκη Θεοδωράκη να ζητά να ταφεί ως κάποιος που «πολέμησε τον Δεκέμβρη» και να αφήνει στο ΚΚΕ την ευθύνη εκτέλεσης των τελευταίων επιθυμιών του. Από

την άλλη πλευρά, ο πρόωρος θάνατος της **Φώφης Γεννηματά**, εκτός της συγκίνησης και της θλίψης που εύλογα προκάλεσε σε όλη την ελληνική κοινωνία και του κενού που άφησε στην πολιτική ζωή, αποτέλεσε και καταλύτη πολιτικών εξελίξεων στο προοδευτικό στρατόπεδο, αφού άλλαξε ριζικά τα δεδομένα στις εσωκομματικές διεργασίες εντός του Κινήματος Αλλαγής.

Τέλος, στην πολιτική αντιπαράθεση σημαντικό χώρο κατέλαβε και η πρόταση για τη συγκρότηση **εξεταστικής επιτροπής** που κατατέθηκε από τον ΣΥΡΙΖΑ-ΠΣ και υποστηρίχθηκε από το σύνολο των κομμάτων της αντιπολίτευσης, με αντικείμενο διερεύνησης τη χρηματοδότηση των ΜΜΕ («λίστες Πέτσα»), αλλά και τη μη εξέταση από την Επιτροπή Θεσμών και Διαφάνειας της Βουλής των καταγγελιών σχετικά με την εταιρεία δημοσκοπήσεων Opinion Poll και την κρατική χρηματοδότησή της στο πλαίσιο άλλων αναθέσεων.

Την ίδια στιγμή, σημαντικές ήταν οι εξελίξεις **σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο**. Ξεχωρίζουμε εδώ μερικά από τα γεγονότα που προκάλεσαν το ενδιαφέρον της διεθνούς και της ελληνικής κοινής γνώμης την προηγούμενη περίοδο και αφορούν, ευθέως ή εμμέσως, και την ελληνική πολιτική σκηνή.

Το πρώτο ήταν η **αποχώρηση των ΗΠΑ από το Αφγανιστάν** και η επάνοδος των Ταλιμπάν στην εξουσία, με ό,τι αυτό συνεπάγεται πρώτα απ' όλα για την κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των πολιτών της χώρας, αλλά και για τις πολιτικές ισορροπίες στην ευρύτερη περιοχή. Μάλιστα, το γεγονός αυτό πυροδότησε εκ νέου μια συζήτηση – με συντηρητικούς δυστυχώς όρους – για το ενδεχόμενο ενός νέου προσφυγικού κύματος.

Το δεύτερο γεγονός ήταν η **τριμερής συμφωνία ασφαλείας μεταξύ Αυστραλίας, Ηνωμένου Βασιλείου και ΗΠΑ (η γνωστή ως AUKUS)**, που ανακοινώθηκε μάλλον αιφνιδιαστικά τον περασμένο Σεπτέμβριο. Εκτός της διατάραξης των σχέσεων μεταξύ Γαλλίας και ΗΠΑ (η οποία επηρέασε, εμμέσως, την τύχη των ελληνο-γαλλικών συμφωνιών που προαναφέραμε), το σημαντικότερο στοιχείο αυτής της συμφωνίας είναι οι ευρύτερες ανακατατάξεις στη Νοτιο-Ανατολική Ασία και στον Ειρηνικό, τις οποίες αποτυπώνει.

Το τρίτο μεγάλο γεγονός ήταν αναμφίβολα **οι γερμανικές εκλογές της 26^{ης} Σεπτεμβρίου**, που εγκαινίασαν και για τη Γερμανία και για τη διεθνή σκηνή την «μετα-Merkel εποχή». Η σαφής ήττα της Ένωσης (CDU/CSU), του κόμματος της απερχόμενης καγκελαρίου, η επικράτηση – αν και σε πολύ χαμηλότερα επίπεδα εκλογικής επιρροής σε σχέση με το παρελθόν – του SPD, η σαφής πλέον ανάδυση, ενδεχομένως και καθιέρωση, δύο επιπλέον σημαντικών κομματικών «παικτών» (Πράσινοι και FDP), η ανάσχεση της ανόδου της ακροδεξιάς, αλλά και η οριακή κατάσταση στην οποία βρέθηκε η Αριστερά, συνθέτουν το τοπίο. Η σύνθεση και κυρίως η πολιτική της επόμενης κυβέρνησης παραμένει το μεγάλο ζητούμενο. Παράλληλα, οι πολιτικές εξελίξεις στη Γερμανία ανοίγουν ευρύτερου ενδιαφέροντος συζητήσεις για όλη την Ευρώπη, όπως για παράδειγμα αν πράγματι η σοσιαλδημοκρατία επιστρέφει, αν το «πράσινο κύμα» μπορεί – και υπό ποιες προϋποθέσεις – να κυριαρχήσει εκλογικά και πολιτικά, αν μπαίνουμε σε φάση ανάσχεσης της ακροδεξιάς δυναμικής κ.ο.κ.² Όλα αυτά τα ενδιαφέροντα ερωτήματα αναμένεται να δοκιμαστούν στον επόμενο μεγάλο ευρωπαϊκό σταθμό, τις γαλλικές εκλογές της άνοιξης του 2022.

Το τέταρτο και πλέον πρόσφατο μεγάλο διεθνές γεγονός είναι αναμφίβολα **η σύνοδος της Γλασκώβης για το κλίμα (COP26)**. Από τη μία πλευρά, η κινητοποίηση των περιβαλλοντικών κινημάτων και το ενδιαφέρον που συγκέντρωσε η σύνοδος είναι ελπιδοφόρα στοιχεία και ενδεικτικά του ότι η οικολογική διάσταση αποτελεί πλέον κεντρικό στοιχείο της πολιτικής. Ταυτόχρονα όμως μεγάλα διακυβεύματα, όπως το ερώτημα της χρήσης πυρηνικής ενέργειας για την ενεργειακή μετάβαση, αλλά και η διαχείριση των ανισοτήτων που εντείνονται από τη μετάβαση, αναμένεται να αποτελέσουν πεδία σημαντικής αντιπαράθεσης.

Παράλληλα, τρία περιφερειακής εμβέλειας γεγονότα έχουν ιδιαίτερη σημασία για την ελληνική πολιτική σκηνή. Το ένα είναι οπωσδήποτε η **κυβερνητική κρίση στη Βόρεια Μακεδονία** και ό,τι

² Βλ. περισσότερα στην εκδήλωση του Ινστιτούτου Νίκος Πουλαντζάς «Μετά τις ομοσπονδιακές εκλογές του 2021: Ποια Γερμανία, σε ποια Ευρώπη;» (6/10/2021), με ομιλητές/τριες τους : Henri Bohnet (Konrad Adenauer Stiftung), Μιχάλη Γουδή (Heinrich Böll Stiftung), Δρ. Αθανάσιο Γραμμένο (Friedrich Naumann Stiftung), Γιάννη Κωνσταντινίδη (Πανεπιστήμιο Μακεδονίας), Anne Mehrer (Παρατηρητήριο κατά του ακροδεξιού εξτρεμισμού Miteinander), Maria Oshana (Rosa Luxemburg Stiftung), Arne Schildberg (Friedrich Ebert Stiftung), Χρήστο Χατζηιωσήφ (Πανεπιστήμιο Κρήτης) και συντονιστή τον δημοσιογράφο Κώστα Αργυρό. Το βίντεο και εκτεταμένα αποσπάσματα των ομιλιών διαθέσιμα εδώ: <https://poulantzas.gr/meta-tis-omospondiakes-ekloges-tou-2021-poia-germania-se-poia-evropi-video-kai-vasika-simeia-paremvaseon/>

ενδέχεται να σημάνει για τις διμερείς σχέσεις η τυχόν επάνοδος εθνικιστικών δυνάμεων στη διακυβέρνηση. Το δεύτερο είναι οι **αποκαλύψεις σχετικά με τον πρώην καγκελάριο Kurz** της Αυστρίας και την εκ μέρους του χρήση δημόσιων πόρων για τη χρηματοδότηση ευνοϊκών για τον ίδιο και το κόμμα του δημοσκοπήσεων, που οδήγησαν στην παραίτησή του και αποτέλεσαν, εξάλλου, το έναυσμα και για τη σύσταση της εξεταστικής επιτροπής στη χώρα μας, στην οποία αναφερθήκαμε παραπάνω. Και το τρίτο είναι το αδιέξοδο που δημιουργήθηκε στην **Πορτογαλία**, μετά την μη επίτευξη συμφωνίας μεταξύ του κυβερνώντος Σοσιαλιστικού Κόμματος και των κομμάτων της Αριστεράς (Bloco, Κομμουνιστικό Κόμμα), για την έγκριση του προϋπολογισμού της χώρας, γεγονός που θα οδηγήσει σε εκλογές τον Ιανουάριο – ένα στοιχείο με ιδιαίτερο ενδιαφέρον κυρίως για τις προοδευτικές δυνάμεις στη χώρα μας.

Παρέκβαση | Για την εγκυρότητα και την εμπιστοσύνη στις δημοσκοπήσεις

Έχουμε κατ' επανάληψη επισημάνει – αυτό άλλωστε αποτελεί το θεμέλιο της μελέτης την οποία δημοσιεύουμε – ότι οι δημοσκοπήσεις είναι ένα πολύτιμο επιστημονικό εργαλείο για όποιον ενδιαφέρεται να κατανοήσει την κοινωνική κίνηση κάθε περιόδου. Η δε συνολική και διαχρονική μελέτη τους, όπως αυτή που επιχειρούμε εδώ και δύο χρόνια στο πλαίσιο των **Εκλογικών Τάσεων**, συμβάλλει κατά τη γνώμη μας στο να αμβλύνεται η επίδραση λανθασμένων στοιχείων στη μεγάλη εικόνα.

Είναι σαφές, ωστόσο, ότι για να προστατευτεί η εγκυρότητα και, κυρίως, η εμπιστοσύνη του κοινού στις δημοσκοπήσεις υπάρχουν δύο προϋποθέσεις:

Η πρώτη είναι να μην γίνεται το εργαλείο των δημοσκοπήσεων πεδίο πολιτικού παιχνιδιού ούτε από τα πολιτικά κόμματα ούτε – πολύ περισσότερο – από τα ΜΜΕ. Η δεύτερη είναι οι ίδιες οι εταιρίες να προστατεύσουν τη δουλειά και τη φήμη τους. Με δεδομένη άλλωστε τη σημασία και τη δημοσιότητα που καλώς ή

κακώς επιφυλάσσεται στις πολιτικές έρευνες, για τις δημοσκοπήσεις ισχύει το γνωστό ρητό για την γυναίκα του Καίσαρα. Δεν θα πρέπει να υπάρχει η παραμικρή υπόνοια χειραγώγησης, αλλά κυρίως θα πρέπει να καταβάλλεται συστηματική προσπάθεια βελτίωσης των εργαλείων, ειδικά σε περιόδους «αλλαγής παραδείγματος» και άρα μεγαλύτερης αβεβαιότητας.³

Τα παραπάνω ισχύουν στο πολλαπλάσιο σε έρευνες με ειδικά χαρακτηριστικά, όπως αυτές που βρίσκονται αυτό το διάστημα στην επικαιρότητα ενόψει των εκλογών για την ανάδειξη ηγεσίας στο Κίνημα Αλλαγής. Πρόκειται για έρευνες που παρουσιάζουν ειδικές μεθοδολογικές δυσκολίες για πρόσθετους λόγους: Δεν γνωρίζουμε το εκλογικό σώμα και χρειάζεται σχεδόν δεκαπλάσιο δείγμα για να οδηγηθούμε σε ασφαλή συμπεράσματα.⁴

Σε κάθε περίπτωση, δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι οι δημοσκοπήσεις δεν καταγράφουν (μόνο) ούτε απλώς επηρεάζουν (στο βαθμό που αυτό συμβαίνει) το εκλογικό αποτέλεσμα, αλλά και αναμετρώνται με αυτό. Το βράδυ των εκλογών, εκτός των κομμάτων και των πολιτικών, και οι εταιρείες κρίνονται για την ακρίβεια των μελετών και των συμπερασμάτων τους.⁵

Για να γίνει κατανοητό αυτό που έχουμε αναφέρει και σε προηγούμενες εκδόσεις των **Εκλογικών Τάσεων** περί του πώς η μέθοδος που ακολουθεί κάθε εταιρία μπορεί να οδηγήσει σε μεροληψία (bias) στα αποτελέσματα που παρουσιάζει, στον παρακάτω πίνακα έχουμε συγκεντρώσει τα ευρήματα (πρόθεση ψήφου ή εκτίμηση εκλογικής επιρροής) των ερευνών που δημοσιοποίησαν δώδεκα (12) εταιρίες την τελευταία εβδομάδα πριν τις εκλογές του Ιουλίου του 2019, ώστε να είναι εύκολη η σύγκριση και η αξιολόγησή τους βάσει των εκλογικών

³ Βλ. και Δανάη Κολτσίδα, «Ερευνώντας τις έρευνες», *ieidiseis.gr*, 18/10/2021, διαθέσιμο στο: <https://www.ieidiseis.gr/opinions/114556/danai-koltsida-erevnontas-tis-erevnes>

⁴ Στις περισσότερες δημοσκοπήσεις ως σύνηθες ασφαλές δείγμα θεωρείται ένα της τάξης των περίπου 1.000 απαντήσεων. Είναι σαφές λοιπόν ότι για να εντοπίσει κανείς αντίστοιχο αριθμό πιθανών ψηφοφόρων στις εσωκομματικές εκλογές ενός κόμματος όπως το Κίνημα Αλλαγής θα χρειαστεί να διεξάγει πολλαπλάσιες συνεντεύξεις.

⁵ Για μια ενδιαφέρουσα και διαφωτιστική διάκριση μεταξύ στατιστικής και πολιτικής εγκυρότητας και ακρίβειας μιας δημοσκόπησης, βλ. Ζιλ Ντοβέκ, *Μπορούμε να πιστεύουμε τις δημοσκοπήσεις;*, Εκκρεμές, 2017.

αποτελεσμάτων, κάτι που δεν ισχύει σε μη προεκλογική περίοδο. Υπενθυμίζουμε ότι το εκλογικό αποτέλεσμα ήταν 39,9% για την Νέα Δημοκρατία και 31,5% για τον ΣΥΡΙΖΑ, επομένως η διαφορά τους ανήλθε σε 8,4%.

ΕΤΑΙΡΙΑ	ΝΔ	ΣΥΡΙΖΑ	ΔΙΑΦΟΡΑ
Opinion Poll (21/6/19)	32,1%	21,0%	11,1%
Inteviu (26/6/19)	33,9%	22,4%	11,5%
Prorata (1/7/19)	39,5%	26,5%	13,0%
ALCO (2/7/19)	34,0%	24,3%	9,7%
Palmos Analysis (3/7/19)	37,2%	26,6%	10,6%
Pulse RC (3/7/19)	36,0%	28,0%	8,0%
Public Issue (3/7/19)	42,5%	27,0%	15,5%
Rass (4/7/19)	39,4%	27,7%	11,7%
Marc (4/7/19)	38,9%	27,5%	11,4%
MRB (4/7/19)	38,8%	28,5%	10,3%
K-Research (5/7/19)	40,0%	28,0%	12,0%
Metron Analysis (5/7/19)	40,0%	28,0%	12,0%

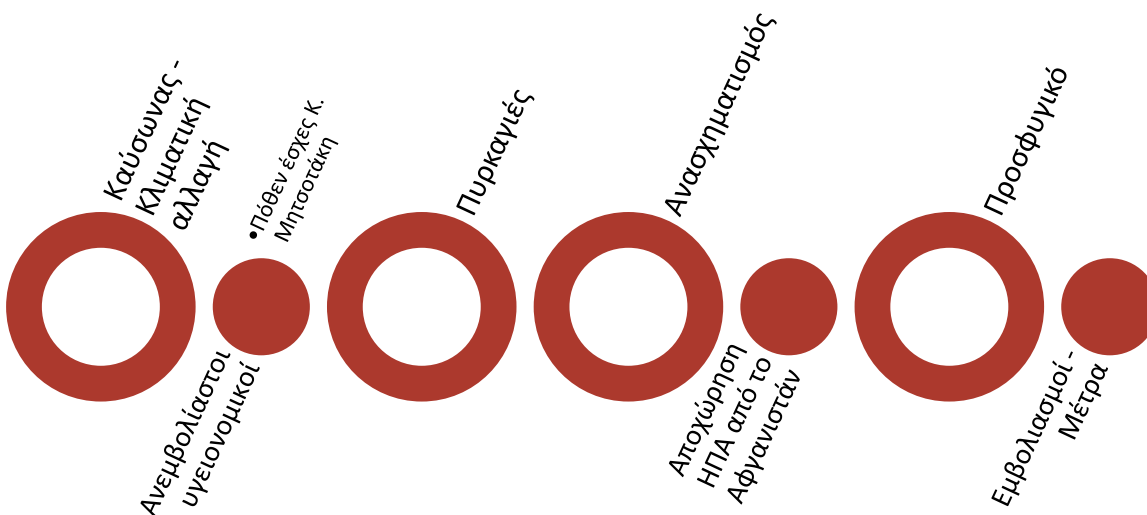
Αυτή η –μεθοδολογική, το υπογραμμίζουμε– μεροληψία είναι κάτι που ενυπάρχει σε κάθε εργαλείο, γι' αυτό και επισημάναμε νωρίτερα αφ' ενός την ανάγκη οι εταιρίες να βελτιώνουν διαρκώς τις μεθόδους τους, αφ' ετέρου η μελέτη των δημοσκοπήσεων να μην είναι στιγμιαία, αλλά να αξιοποιεί διαχρονικά δεδομένα και από διαφορετικές εταιρίες. Πρόκειται ακριβώς για αυτό που επιχειρούμε να κάνουμε με την έκδοση των **Εκλογικών Τάσεων**.

Σε ό,τι αφορά συγκεκριμένη εταιρία για την οποία έχουν υποβληθεί καταγγελίες, υπενθυμίζουμε ότι στο πλαίσιο των **Εκλογικών Τάσεων** έχουμε σταθερά επιλέξει την μελέτη όλων των εταιρειών αδιακρίτως. Πιστεύουμε όμως ότι η λειτουργία των θεσμών και η διερεύνηση όλων των καταγγελιών που κατά περίπτωση

διατυπώνονται θα έπρεπε να είναι αυτονόητη, καθώς λειτουργεί προστατευτικά πρωτίστως για τον ίδιο το χώρο των δημοσκοπήσεων και την εμπιστοσύνη των πολιτών.

Κυριότερα γεγονότα της περιόδου

Η τρέχουσα έκδοση των **Εκλογικών Τάσεων** καλύπτει την περίοδο από τον Αύγουστο ως τα μέσα Νοεμβρίου του 2021. Τα **κυριότερα γεγονότα της περιόδου**, όπως προκύπτουν από τα πρωτοσέλιδα των πολιτικών εφημερίδων πανελλήνιας κυκλοφορίας, παρουσιάζονται στο χρονολόγιο που ακολουθεί. Υπενθυμίζουμε ότι η επίδραση των γεγονότων της επικαιρότητας δεν θα πρέπει να αναζητείται με τρόπο γραμμικό, καθώς αυτή μπορεί να εμφανίζεται σε δεύτερο χρόνο.

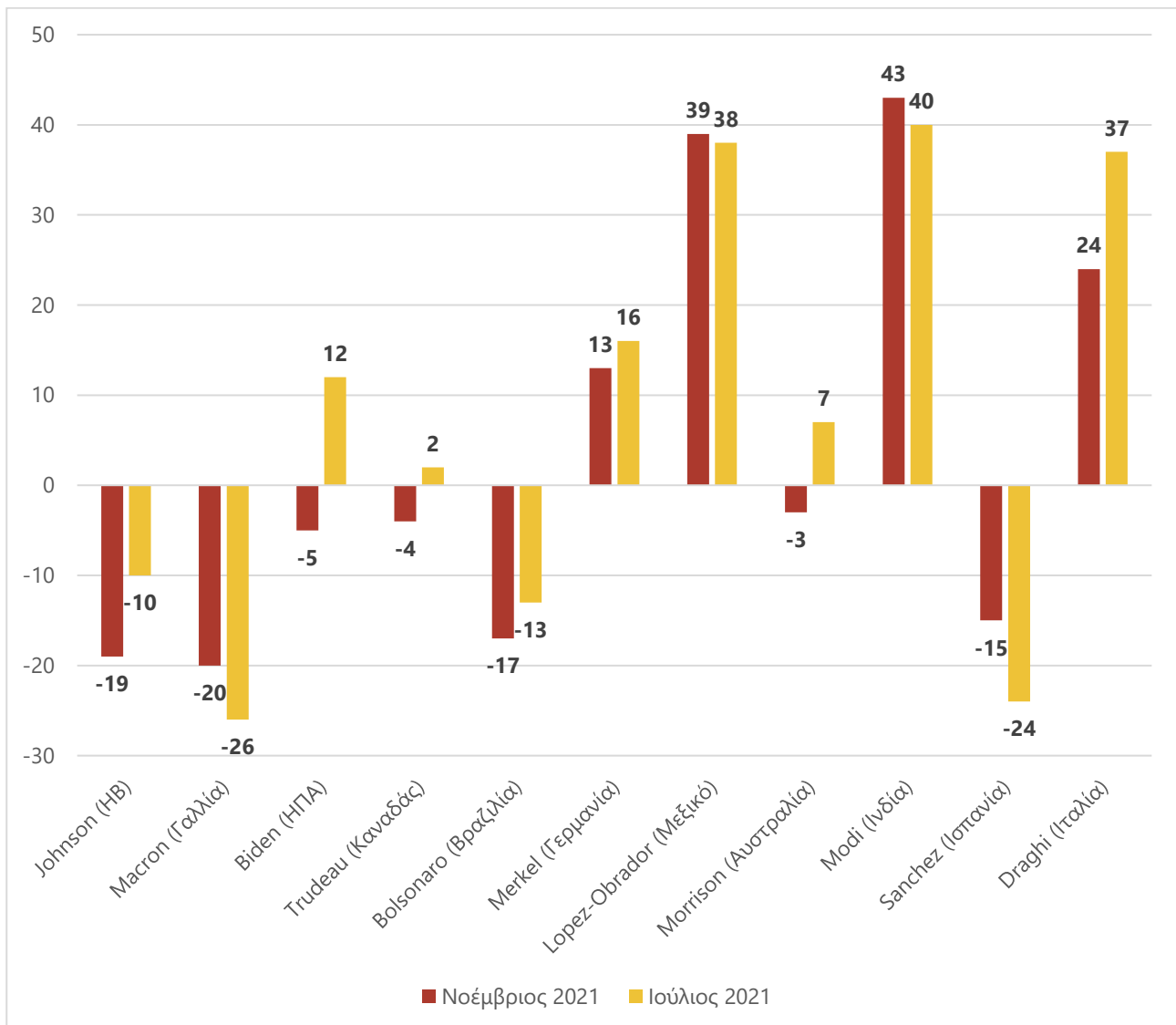
Οι τάσεις στην Ευρώπη & τον κόσμο

Aναφερθήκαμε ήδη παραπάνω σε ορισμένες από τις σημαντικότερες ευρωπαϊκές και διεθνείς εξελίξεις της τελευταίας περιόδου, που έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον και για την πολιτική ζωή της χώρας μας. Εστιάζοντας σε περισσότερο εκλογικά δεδομένα, σε αυτό το κεφάλαιο θα συνεχίσουμε την προσπάθεια των προηγούμενων **Εκλογικών Τάσεων** να δώσουμε στους αναγνώστες και στις αναγνώστριες ένα διεθνές και ευρωπαϊκό πλαίσιο μέσα στο οποίο οφείλουμε να διαβάζουμε και τις εξελίξεις στο ελληνικό πολιτικό τοπίο.

Ξεκινώντας από το διαχρονικό **δείκτη αποδοχής των διεθνών ηγετών**, παρατηρούμε ότι τόσο η καθαρή θέση/αξιολόγηση κάθε ηγέτη όσο και η μεταβολή από την **προηγούμενη μελέτη μας** επιβεβαιώνεται πλέον ότι διαμορφώνεται από εγχώρια κριτήρια, αφού η οριζόντια τάση συσπείρωσης των πολιτών γύρω από την ηγεσία τους έχει σταματήσει, ενώ ο εκλογικός κύκλος έχει αποκατασταθεί στις περισσότερες χώρες και η πολιτική ζωή έχει βγει από το ιδιότυπο καθεστώς «αναστολής» λόγω πανδημίας. Έτσι, σταθερά υψηλά –και μάλιστα οριακά βελτιωμένα– ποσοστά αποδοχής καταγράφουν οι ηγέτες της Ινδίας (Modi) και του Μεξικού (Lopez-Obrador), δύο χωρών που δοκιμάστηκαν ιδιαίτερα (κυρίως η Ινδία) από την πανδημία και όχι μόνο. Βελτίωση της θέσης τους είδαν επίσης οι ευρωπαίοι Emmanuel Macron (Γαλλία) και Pedro Sanchez (Ισπανία), αν και σε χαμηλότερη θέση συνολικά. Αντίστροφα, ξεκινώντας από υψηλά ποσοστά αποδοχής, μείωση καταγράφηκε για τον Mario Draghi (Ιταλία), ο οποίος βιώνει το τέλος της «περίοδος χάριτος» της διακυβέρνησής του (υπενθυμίζεται ότι ανέλαβε καθήκοντα τον Φεβρουάριο του 2021). Τέλος, ενδιαφέρον παρουσιάζει η μείωση της δημοτικότητας αφ' ενός του Boris Johnson, πιθανόν συνδεδεμένη τόσο με την επανάκαμψη της πανδημίας στο ΗΒ, όσο και με τις αναταράξεις που προκαλεί το Brexit (υπενθυμίζουμε τα ελλείμματα σε καύσιμα, την έλλειψη οδηγών κ.ο.κ.), αφ' ετέρου του Joe Biden. Η προεδρία Biden στις ΗΠΑ φαίνεται ότι πλέον έχει εξαντλήσει την αρχική δυναμική της μετά-Trump εποχής, ενώ δέχεται πιέσεις όχι μόνο από τους

συντηρητικούς που αντιμάχονται την παρεμβατικού χαρακτήρα προσέγγιση του Biden στην κρίση, την κριτική του στον ακραίο νεοφιλευθερισμό κ.ο.κ., αλλά και από την πιο ριζοσπαστική πτέρυγα των Δημοκρατικών, που έχει πλέον σταθεροποιήσει τη θέση και το ρόλο της στην πολιτική ζωή της χώρας.

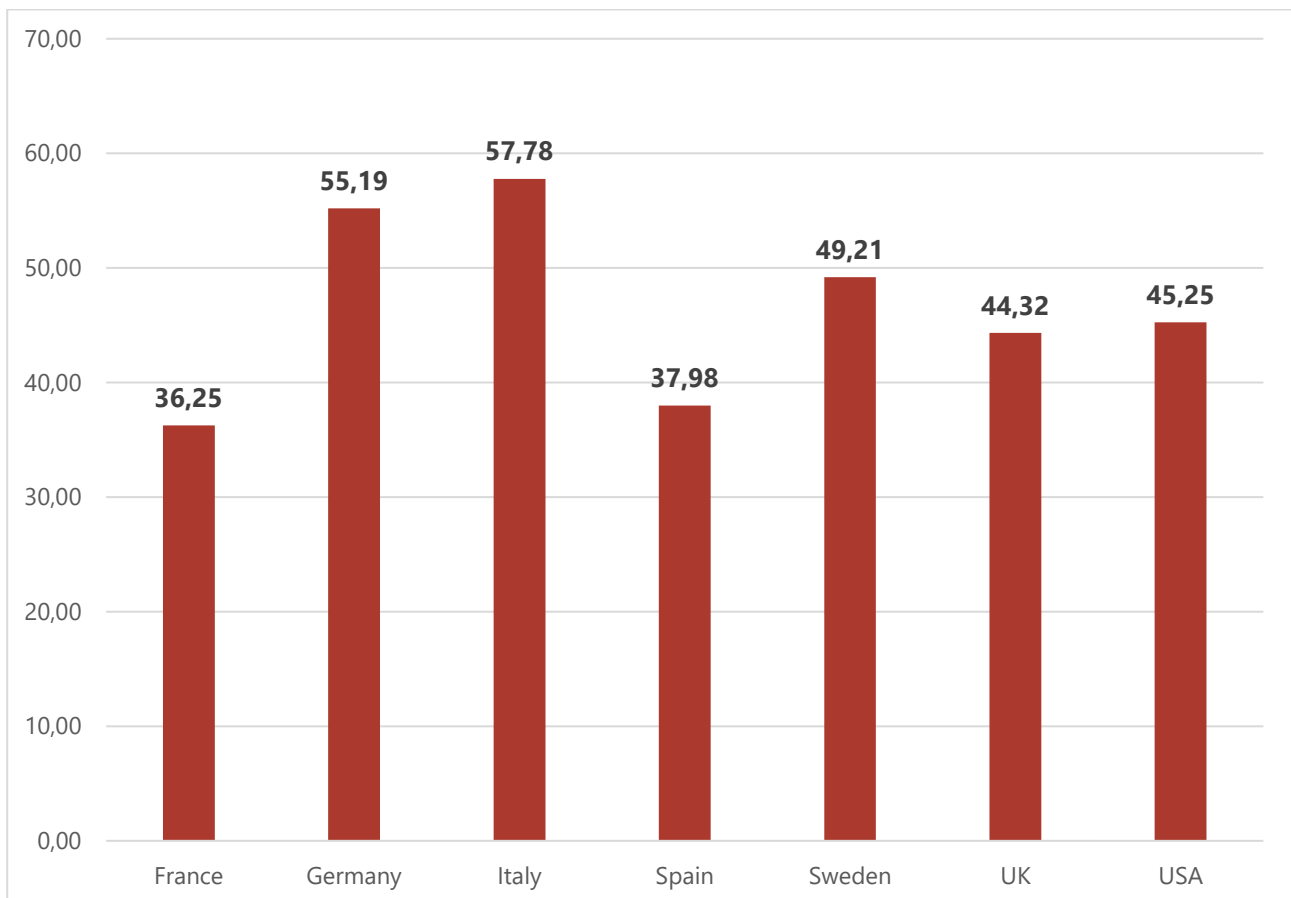
Διάγραμμα 1 : Πώς μεταβλήθηκε η καθαρή αποδοχή (θετικές γνώμες μείον αρνητικές γνώμες) μερικών από τους σημαντικότερους ηγέτες διεθνώς (Ιούλιος vs Νοέμβριος 2021)

* Πηγή : Επεξεργασία δεδομένων από Morning Consult (<https://morningconsult.com/form/global-leader-approval/>)

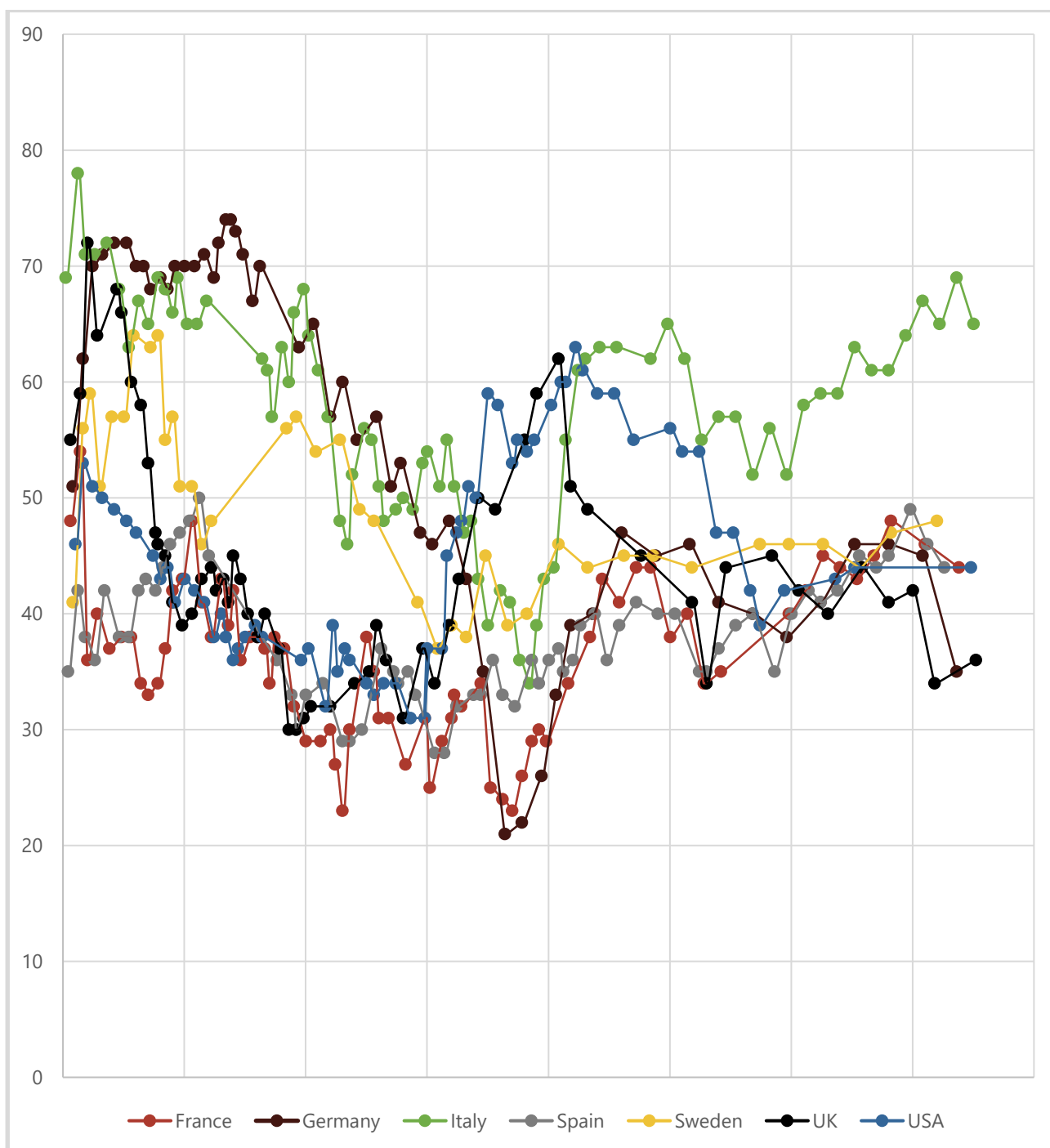
Σε ό,τι αφορά ειδικότερα στην **ικανοποίηση των πολιτών από τη διαχείριση της πανδημίας** από τις εθνικές τους κυβερνήσεις, αυτή διαφοροποιείται ασφαλώς από χώρα σε χώρα, ωστόσο η κοινή τάση (με την εξαίρεση της Ιταλίας) είναι η **σύγκλιση προς ένα μέσο επίπεδο επιδοκιμασίας** σε όλες τις χώρες που μελετάμε κατά την τρέχουσα περίοδο, χωρίς να σημαίνει ότι δεν θα παρουσιαστούν εκ νέου αποκλίσεις στο βαθμό που ένα νέο κύμα της πανδημίας κάνει την εμφάνισή του με διαφορετική βαρύτητα και σε διαφορετικές συνθήκες σε κάθε χώρα.

Διάγραμμα 2 : Πώς αξιολογούν οι πολίτες τη διαχείριση της πανδημίας από την κυβέρνησή τους; (Μέση επιδοκιμασία με βάση τις επιμέρους μετρήσεις του διαστήματος Μάρτιος 2020 – Νοέμβριος 2021)*

* Πηγή : Επεξεργασία δεδομένων από YouGov (<https://yougov.co.uk/topics/international/articles-reports/2020/03/17/perception-government-handling-covid-19>)

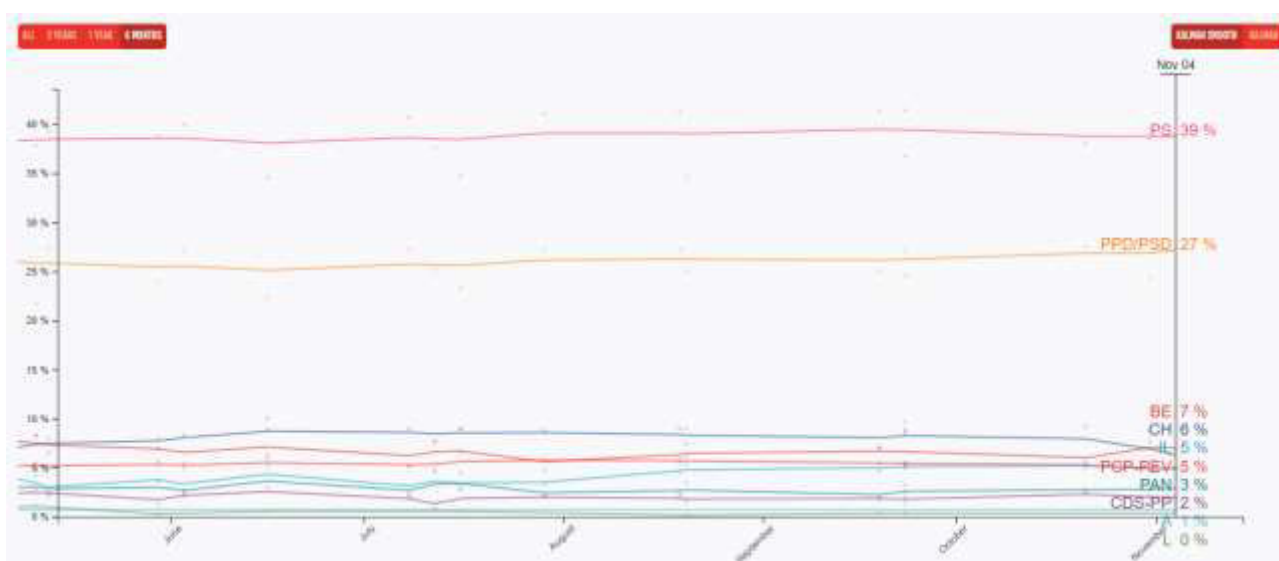
Διάγραμμα 3 : Διαχρονική εξέλιξη της επιδοκμασίας των κυβερνητικών χειρισμών (Μάρτιος 2020-Νοέμβριος 2021)*

* Πηγή : Επεξεργασία δεδομένων από YouGov (<https://yougov.co.uk/topics/international/articles-reports/2020/03/17/perception-government-handling-covid-19>)

Τέλος, σε ό,τι αφορά δύο από τις **επικείμενες εκλογικές αναμετρήσεις στην Ευρώπη**, οι **πορτογαλικές εκλογές** του Ιανουαρίου του 2022 δεν αναμένεται να έχουν ιδιαίτερες εκπλήξεις, αλλά αντίθετα να επιβεβαιώσουν την πρωτιά του σοσιαλιστικού κόμματος – ενδεχομένως και ενισχύοντάς το σε βάρος των κομμάτων της Αριστεράς – αφού η μέχρι σήμερα τουλάχιστον δημοσκοπική κίνηση είναι σταθερή (Διάγραμμα 4). Εξάλλου, τόσο στο επίπεδο της διαχείρισης της πανδημίας (με ένα από τα υψηλότερα ποσοστά εμβολιασμών στην Ευρώπη) όσο και στο επίπεδο της διαχείρισης της «επόμενης μέρας» και των οικονομικών και κοινωνικών παραμέτρων της, η Πορτογαλία αποτελεί ένα από τα πλέον επιτυχημένα ευρωπαϊκά παραδείγματα.⁶

Διάγραμμα 4 : Διαχρονική εξέλιξη των δημοσκοπήσεων (poll of polls) στην Πορτογαλία το τελευταίο εξάμηνο*

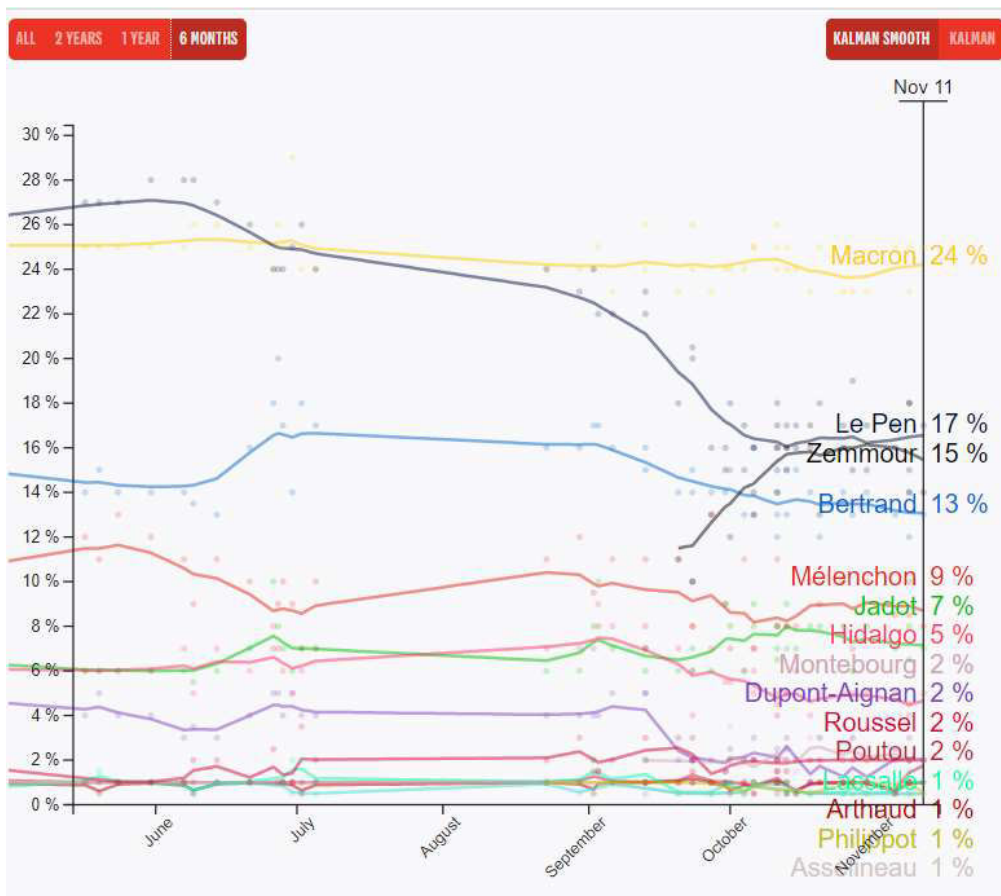
* Πηγή : Εικόνα από το poll of polls του politico.eu (<https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/portugal/>)

Στις **γαλλικές εκλογές** του 2022, στις οποίες είχαμε αναφερθεί και στην προηγούμενη έκδοση των **Εκλογικών Τάσεων**, τα δημοσκοπικά δεδομένα δείχνουν προς το παρόν επικράτηση του

⁶ Ειδικά για το πορτογαλικό σχέδιο ανάκαμψης, βλ. Θεανώ Φωτίου – Εύη Κάιλα – Σοφία Καπελάκη – Ματθαίος Τζουβαλάς, *Το πορτογαλικό Σχέδιο Ανάκαμψης & Ανθεκτικότητας: Ένα ρεαλιστικό ριζοσπαστικό αριστερό σχέδιο*, Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς, 30/6/2021, διαθέσιμο στο: <https://poulantzas.gr/yliko/theano-fotiu-evi-kaila-sofia-kapelaki-matthaios-tzouvalas-to-portogaliko-schedio-anakampsis-anthektikotitas-ena-realistiko-rizospastiko-aristero-schedio/>

σημερινού προέδρου Emmanuel Macron, έναντι της Marine Le Pen, τα ποσοστά της οποίας σημείωσαν κάμψη μετά το καλοκαίρι. Εν μέρει αυτό οφείλεται και στην είσοδο, όπως όλα δείχνουν, μιας νέας υποψηφιότητας στο χώρο της ακροδεξιάς, του δημοσιογράφου και συγγραφέα Éric Zemmour, ο οποίος καταγράφεται ήδη τρίτος στις δημοσκοπήσεις. Όπως σημειώσαμε και στην [προηγούμενη έκδοση των Εκλογικών Τάσεων](#), το βασικό στοιχείο σήμερα παραμένει η **συνολική στροφή του γαλλικού πολιτικού σκηνικού προς τα δεξιά** και οι πολύ χαμηλές επιδόσεις του συνόλου των υποψηφίων της Αριστεράς, οι οποίες δεν έχουν μεταβληθεί σε σχέση με το καλοκαίρι.

Διάγραμμα 5 : Διαχρονική εξέλιξη των δημοσκοπήσεων (poll of polls) για τις γαλλικές προεδρικές εκλογές το τελευταίο εξάμηνο*

* Πηγή : Εικόνα από το poll of polls του politico.eu (<https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/france/>)

Στάσεις των Ελλήνων και των Ελληνίδων απέναντι στον covid19

Καθώς, αντίθετα προς τις ελπίδες όλων μας, η πανδημία εξακολουθεί να είναι το κυρίαρχο στοιχείο της κοινωνικής ζωής δύο χρόνια μετά το ξέσπασμά της, θεωρούμε σκόπιμο να συνεχίζουμε να παραθέτουμε μερικά από τα πιο ενδιαφέροντα δεδομένα που καταγράφονται σε έρευνες γύρω από τις στάσεις των Ελλήνων και των Ελληνίδων απέναντι στην πανδημία και τις συνέπειές της. Το πρώτο στοιχείο που παρατηρεί κανείς είναι το γεγονός ότι **το τέλος της πανδημίας έχει αρχίσει να μοιάζει με τον**

ορίζοντα – όσο νομίζουμε ότι το πλησιάζουμε, τόσο απομακρύνεται. Δεν είναι τυχαίο ότι σε μία από τις πλέον πρόσφατες έρευνες της Metron Analysis για το διαNEOσις (Νοέμβριος 2021)⁷, σχεδόν οι μισοί ερωτώμενοι/ες τοποθετούν την επάνοδό μας σε μια φυσιολογική καθημερινότητα μετά το 2022. Ταυτόχρονα, η πλειοψηφία (63%) δήλωσε σε έρευνα της ΚΑΠΑ Research μόλις τον περασμένο Αύγουστο⁸ –δηλαδή ακόμα και πριν την νέα άνοδο των κρουσμάτων– ότι ανησυχεί για το ενδεχόμενο να νοσήσει από κορονοϊό (ποσοστό, ωστόσο, πολύ χαμηλότερο μεταξύ των ανεμβολίαστων), ενώ ένα αντίστοιχο ποσοστό (64%) εκτίμησε στην παραπάνω έρευνα της Metron Analysis ότι οι μεταλλάξεις είναι πολύ/αρκετά πιθανό να οδηγήσουν σε νέα επιβάρυνση της πανδημίας.

47%

Θα επανέλθουμε σε μια φυσιολογική καθημερινότητα μετά το 2022.

43%

Θα επανέλθουμε σε μια φυσιολογική καθημερινότητα μέσα στο 2022.

Έρευνα Metron Analysis (διαNEOσις - Νοέμβριος 2021)

⁷ <https://www.dianeosis.org/research/covid-19/>

⁸ <https://kaparesearch.com/covid-19-august-2021/>

63%

ανησυχούν για το ενδεχόμενο να νοσήσουν
από κορονοϊό

Έρευνα ΚΑΠΑ Research - Αύγουστος
2021

31%

των ανεμβολιαστών

64%

Οι μεταλλάξεις είναι πολύ/αρκετά
πιθανό να οδηγήσουν σε νέα
επιβάρυνση της πανδημίας

Έρευνα Metron Analysis (διαΝΕΟσις -
Νοέμβριος 2021)

Το πόσο επιβαρυνμένη ασφαλώς είναι η ψυχολογία των πολιτών, με ήδη δύο χρόνια σε συνθήκες πανδημίας και χωρίς ορατή έξοδο βραχυπρόθεσμα, αποτυπώνεται και στο τεράστιο ποσοστό (84%) όσων δήλωσαν **κουρασμένοι/ες από τα περιοριστικά μέτρα για τον κορονοϊό**, στην ίδια έρευνα της ΚΑΠΑ Research, και μάλιστα σε μια περίοδο σχετικής «χαλάρωσης» (Αύγουστος 2021).

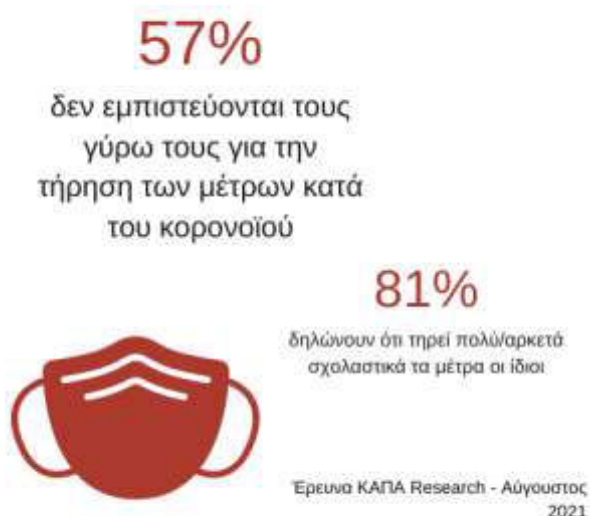
84%

Έχουν κουραστεί πολύ/αρκετά από τα
περιοριστικά μέτρα για τον κορονοϊό

Έρευνα ΚΑΠΑ Research - Αύγουστος
2021

Το δεύτερο στοιχείο που έχει ενδιαφέρον να αναδείξει κανείς είναι ότι **πλέον οι άνθρωποι τοποθετούνται από μια πιο ατομική – αν όχι ατομικιστική – αφετηρία έναντι της πανδημίας**, σε σύγκριση με τα αισθήματα κοινότητας, εμπιστοσύνης και αλληλεγγύης που

επικράτησαν το πρώτο διάστημα, στοιχείο ως ένα βαθμό εύλογο, αν κανείς πάρει υπόψη την κόπωση που προαναφέραμε, αλλά και το γεγονός ότι δεν υφίστανται όλοι στον ίδιο βαθμό τις συνέπειες της πανδημίας. Έτσι, είναι ενδιαφέρον το γεγονός ότι –αν και η συντριπτική πλειοψηφία (81%) δήλωσε ότι τηρεί πολύ/αρκετά σχολαστικά τα μέτρα– δεν δείχνουν εμπιστοσύνη (57%) ότι και οι γύρω τους κάνουν το ίδιο (ΚΑΠΑ Research, ό.π.).

Στο ζήτημα, τέλος, των **εμβολιασμών**, που έχει απασχολήσει – και σε μεγάλο βαθμό διχάσει – την κοινή γνώμη, η κόπωση από τη μακρά διάρκεια της πανδημίας φαίνεται να ευνοεί απόψεις περί **υποχρεωτικότητας** των εμβολιασμών, κυρίως για ειδικές κατηγορίες επαγγελματιών (75% υπέρ του υποχρεωτικού εμβολιασμού των υγειονομικών), αλλά σε μικρότερο βαθμό (56%) και του γενικού πληθυσμού (Metron Analysis, ό.π.). Παρ' όλα αυτά, η αυστηροποίηση των μέτρων –η ακόμα και η γενίκευση της υποχρεωτικότητας– φαίνεται ότι αποτελεί μια επιλογή περιορισμένης αποτελεσματικότητας, τουλάχιστον με βάση όσα δηλώνουν οι ανεμβολίαστοι: η συντριπτική πλειοψηφία (85%) των ανεμβολίαστων δήλωσε ότι δεν προτίθεται να εμβολιαστεί, ακόμα και αν αυστηροποιηθούν τα μέτρα (ΚΑΠΑ Research, ό.π.).

75%

συμφωνούν με τους υποχρεωτικούς
εμβολιασμούς των υγειονομικών

56%

συμφωνεί με τους υποχρεωτικούς
εμβολιασμούς όλων των πολιτών

Έρευνα Metron Analysis (διαΝΕΟσις -
Νοέμβριος 2021)

85%

των ανεμβολίαστων δεν προτίθεται να
εμβολιαστεί, ακόμα και αν τα μέτρα για τους
ανεμβολίαστους γίνουν αυστηρότερα.

Έρευνα KATA Research - Αύγουστος
2021

Εξάλλου, οι διαθέσιμες έρευνες δείχνουν ένα **βαθύ χάσμα μεταξύ εμβολιασμένων και ανεμβολίαστων**, που υπερβαίνει απλώς την τοποθέτησή τους στο συγκεκριμένο θέμα και αγγίζει σχεδόν το σύνολο των κοινωνικών και πολιτικών αντιλήψεων και στάσεων –γεγονός που καθιστά δύσκολη την επικοινωνία και αλληλεπίδραση μεταξύ των ομάδων αυτών. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα στα θέματα που μας αφορούν είναι η τελείως διαφοροποιημένη στάση των δύο υποομάδων απέναντι στην τεχνολογική και επιστημονική πρόοδο συνολικά, όπως έδειξε η έρευνα της About People για το News247 (Αύγουστος 2021).⁹

76%

Χάρη στην επιστήμη και την τεχνολογία έχει
βελτιωθεί η ποιότητα ζωής μας τις τελευταίες
δεκαετίες*

*41%

των ανεμβολίαστων

Vs

85%

των εμβολιασμένων

Έρευνα About People (News247 -
Αύγουστος 2021)

⁹ <https://www.news247.gr/20-20/ereyna-20-20-to-profil-ton-emvoliasmenon-kai-ton-anemvoliaston-stin-ellada.9340526.html>

Τα δημοσκοπικά ευρήματα της περιόδου

Ποιες έρευνες περιλαμβάνονται στην ανάλυση

Στην περίοδο που μελετάμε (Αύγουστος-Νοέμβριος 2021) έχουν δημοσιευτεί **34 έρευνες**, και συγκεκριμένα : 8 έρευνες της GPO, από 4 έρευνες της Prorata και της Interview, από 2 έρευνες της MRB, της MARC, της Palmos Analysis, της ALCO, της Pulse RC, της Opinion Poll, την Metron Analysis και της Real Polls, καθώς και από 1 έρευνα των εταιριών About People και Data RC.

Όπως έχουμε εξηγήσει και σε προηγούμενες εκδόσεις των **Εκλογικών Τάσεων** και αναφέραμε και νωρίτερα εδώ, υπενθυμίζουμε ότι το πλήθος των ερευνών κάθε εταιρίας που περιλαμβάνεται στην μελέτη μας παίζει σημαντικό ρόλο στα αποτελέσματα, αφού όταν μια εταιρία συμμετέχει με σημαντικά περισσότερες έρευνες, είναι σαφές ότι η δική της μεθοδολογική μεροληψία βαραίνει δυσανάλογα στο συνολικό μέσο όρο που παρουσιάζουμε. Στην παρούσα έκδοση των **Εκλογικών Τάσεων** αυτό συμβαίνει με την εταιρία GPO, που έχει πραγματοποιήσει σχεδόν το ένα τέταρτο των δημοσκοπήσεων που παρουσιάζουμε εδώ (8 σε σύνολο 34).

Πίνακας 1 : Δημοσιευμένες δημοσκοπήσεις της περιόδου

A/A	ΕΤΑΙΡΙΑ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΔΙΕΞΑΓΩΓΗΣ	ΜΕΣΟ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗΣ
1	<u>GPO</u>	20-25/8/2021	Τα Νέα
2	<u>Prorata</u>	23-24/8/2021	leidiseis.gr
3	<u>Interview</u>	23-27/8/2021	Politic.gr
4	<u>Interview</u>	27-30/8/2021	Politic.gr
5	<u>About People</u>	29-30/8/2021	New247.gr
6	<u>Prorata</u>	1-4/9/2021	Kontra
7	<u>Opinion Poll</u>	2-7/9/2021	Political
8	<u>GPO</u>	4-8/9/2021	Παραπολιτικά (μόνο Α' Θεσσαλονίκης)
9	<u>GPO</u>	4-8/9/2021	Παραπολιτικά (μόνο Β' Θεσσαλονίκης)

10	Palmos Analysis	8-10/9/2021	Αυγή
11	Real Polls	9-10/9/2021	Δημοκρατία
11	MRB	13-15/9/2021	Star
12	GPO	13-15/9/2021	Παραπολιτικά
13	ALCO	13-17/9/2021	Open
14	Pulse RC	19-21/9/2021	ΣΚΑΪ
15	MRB	20-21/9/2021	Star
16	Prorata	13-21/9/2021	Εφημερίδα των Συντακτών
17	GPO	21-23/9/2021	Παραπολιτικά (μόνο Πειραιάς)
18	MARC	19-29/9/2021	Πρώτο Θέμα
19	Metron Analysis	21-27/9/2021	MEGA
20	GPO	27-29/9/2021	Παραπολιτικά (μόνο Δωδεκάνησα)
21	GPO	27-29/9/2021	Παραπολιτικά (μόνο Κυκλάδες)
22	Data RC	17/9-9/10/2021	Πελοπόννησος/pelop.gr (μόνο Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας)
23	MARC	6-11/10/2021	ANT1
24	Prorata	8-12/10/2021	Εφημερίδα των Συντακτών
25	Interview	11-14/10/2021	Political
26	ALCO	11-16/10/2021	Open
27	Opinion Poll	13-19/10/2021	Mononews.gr
28	Palmos Analysis	18-20/10/2021	Αυγή
29	Real Polls	26/10/2021	Δημοκρατία
30	GPO	27-29/10/2021	Powergame.gr
31	Pulse RC	22-25/10/2021	ΣΚΑΪ
32	Opinion Poll	1-4/11/2021	Tomanifesto.gr
33	Interview	3-8/11/2021	Politic.gr
34	Metron Analysis	1-9/11/2021	Το Βήμα

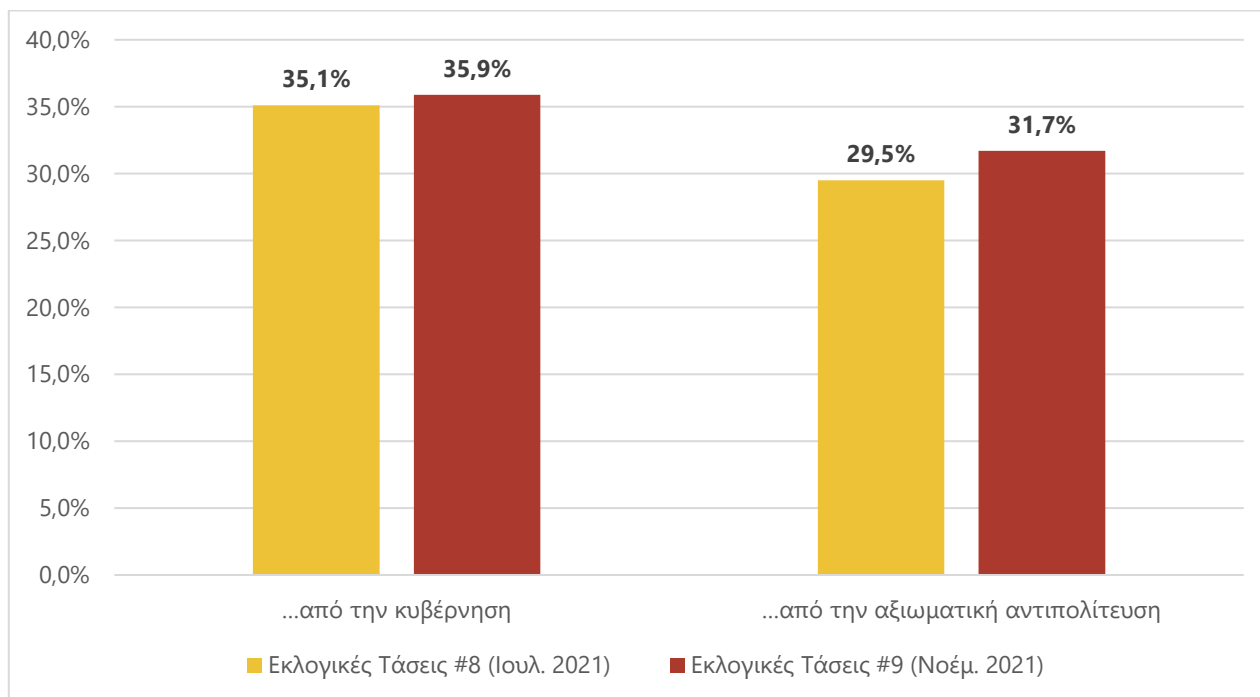
Επίσης, είναι χρήσιμο να έχει κανείς υπόψη διαβάζοντας παρακάτω τον μέσο όρο των δημοσκοπικών ευρημάτων της περιόδου ότι **οι παραπάνω έρευνες είναι άνισα κατανομημένες**

όχι μόνο ως προς την εταιρία που τις πραγματοποίησε, αλλά και ως προς το χρόνο διεξαγωγής τους. Συγκεκριμένα, πέντε (5) έρευνες πραγματοποιήθηκαν τον Αύγουστο, δεκαοκτώ (18) έρευνες πραγματοποιήθηκαν τον Σεπτέμβριο, εννέα (9) έρευνες πραγματοποιήθηκαν τον Οκτώβριο και τρεις (3) έρευνες πραγματοποιήθηκαν μέχρι στιγμής τον Νοέμβριο. Έτσι, είναι αναμενόμενο ότι στον μέσο όρο που παρουσιάζουμε παρακάτω επιδρούν περισσότερο, αναλογικά, τα ευρήματα του πρώτου μισού της περιόδου, ως τον Σεπτέμβριο του 2021, όπου αφ' ενός η πανδημία βρισκόταν σε ύφεση και οι πολίτες θεωρούσαν ότι είχαν οριστικά ανακτήσει την κανονικότητά τους, αφ' ετέρου αποτυπώνονταν το θετικό κλίμα και οι προσδοκίες που πάντοτε δημιουργεί η παρουσία των πολιτικών αρχηγών, και κυρίως του πρωθυπουργού, στη ΔΕΘ. Αντίθετα, η δημοσκοπική καταγραφή του κλίματος του τελευταίου ενάμιση μήνα είναι πιο περιορισμένη.

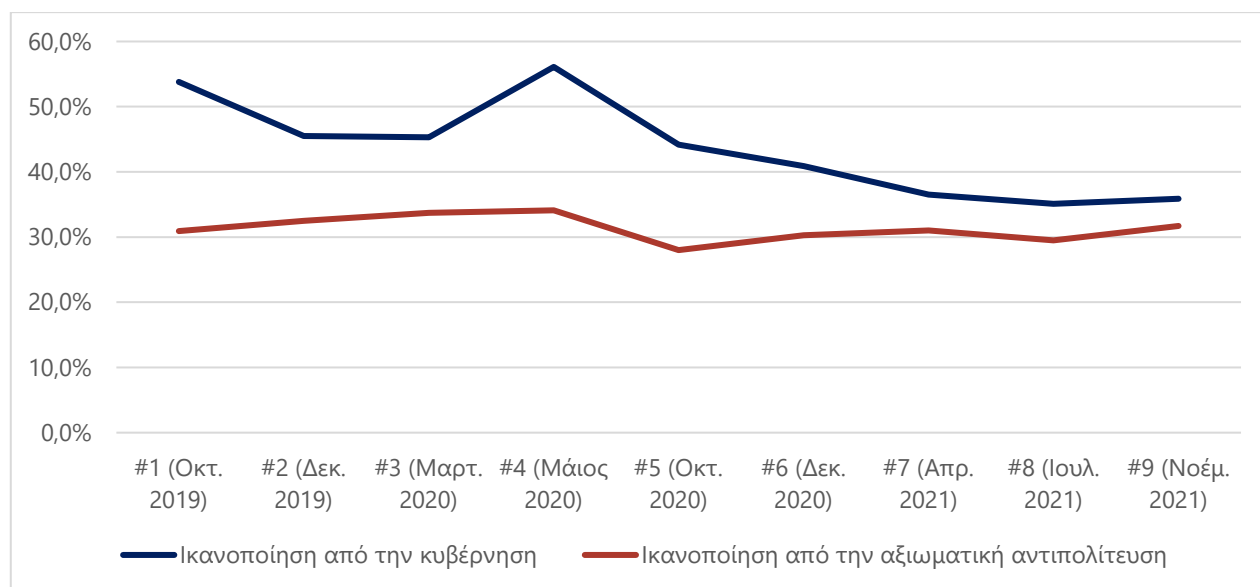
Βαθμός ικανοποίησης από την κυβέρνηση και την αξιωματική αντιπολίτευση

Η περίοδος που μελετάμε χαρακτηρίζεται από τις εσωτερικές αντιφάσεις και διακρίσεις σε υποπεριόδους που επισημάναμε προηγουμένως, επομένως η ικανοποίηση που καταγράφεται σε σχέση με την κυβέρνηση και την αξιωματική αντιπολίτευση, όπως και όλα τα μεγέθη στη συνέχεια, πρέπει να έχουμε υπόψη ότι **αποτυπώνουν το μέσο όρο μιας κατά τα άλλα ανομοιογενούς και πυκνής περιόδου.** Στο διάστημα που μας ενδιαφέρει, παρατηρούμε ότι **η ικανοποίηση από την κυβέρνηση παραμένει σχεδόν σταθερή μεσοσταθμικά (+0,8%),** ενώ **η ικανοποίηση από την αξιωματική αντιπολίτευση,** που κρίνεται από τις προτάσεις που καταθέτει, **παρουσιάζει μικρή άνοδο (+2,2%).** Διαχρονικά δε είναι σαφές (Διάγραμμα 7) ότι **υπάρχει μια τάση σύγκλισης** των επιπέδων ικανοποίησης από την κυβέρνηση και των αντίστοιχων επιπέδων ικανοποίησης από την αξιωματική αντιπολίτευση, αφού η μεταξύ τους διαφορά έχει πλέον διαμορφωθεί σε 4,2 ποσοστιαίες μονάδες.

Διάγραμμα 6 : Τι ποσοστό της ελληνικής κοινωνίας είναι ικανοποιημένο από την κυβέρνηση και από την αξιωματική αντιπολίτευση, αντίστοιχα; (Ικανοποίηση από την κυβέρνηση vs Ικανοποίηση από την αντιπολίτευση)

Διάγραμμα 7 : Πόσο ικανοποιημένοι είναι οι πολίτες από την κυβέρνηση και από την αξιωματική αντιπολίτευση (ανά έκδοση των Εκλογικών Τάσεων) [Ικανοποίηση από κυβέρνηση/αξιωματική αντιπολίτευση διαχρονικά];

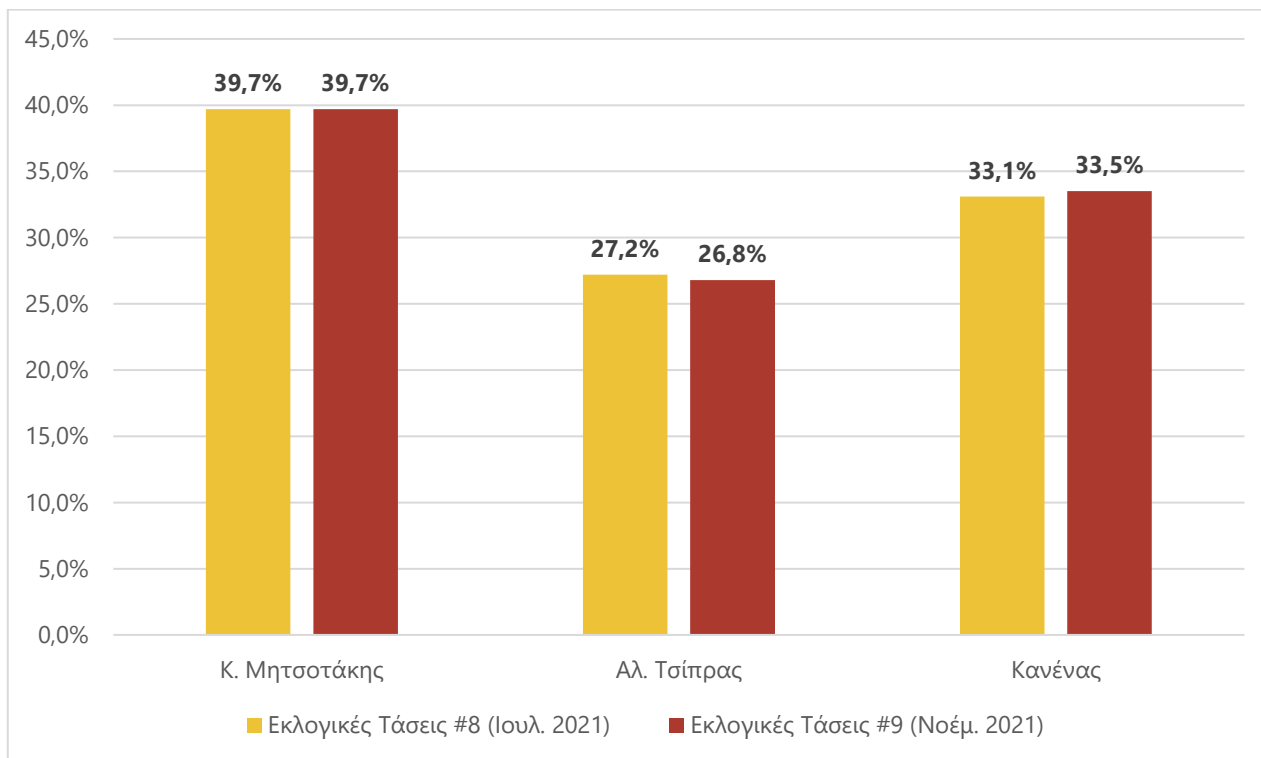
Δημοτικότητα πολιτικών αρχηγών

Κατ' εξαίρεση, στην παρούσα έκδοση των **Εκλογικών Τάσεων**, δεν θα δημοσιεύσουμε τα στοιχεία για τις δημοτικότητες των πολιτικών αρχηγών, λόγω της τραγικής απώλειας της Φώφης Γεννηματά που μεσολάβησε.

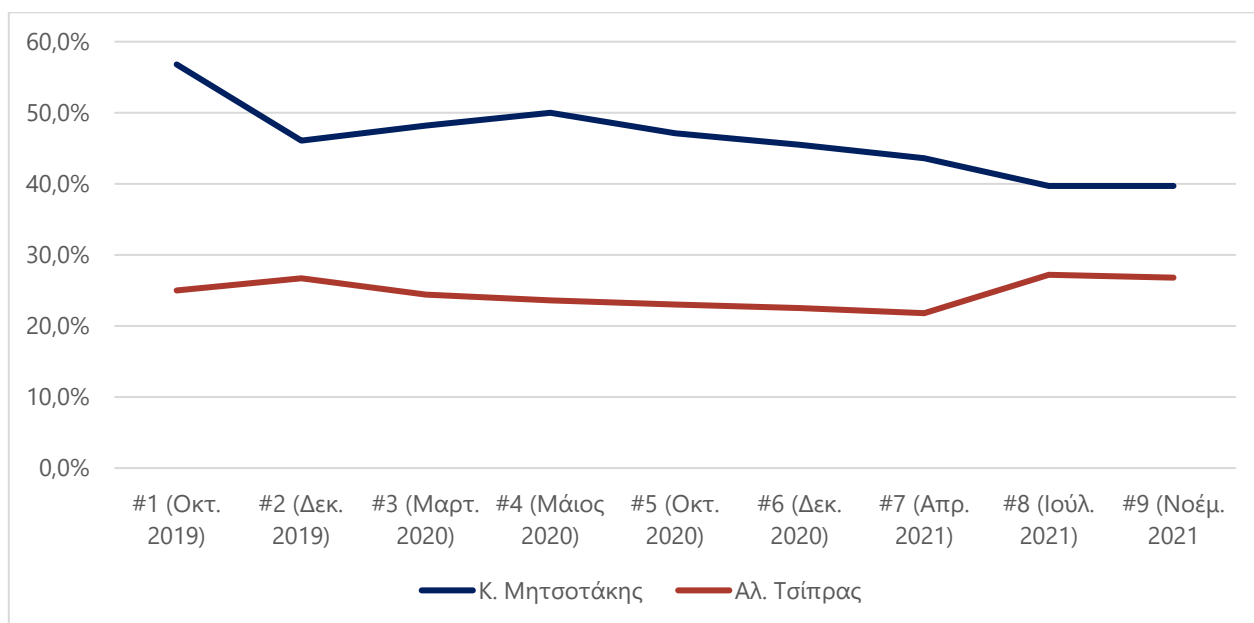
Καταλληλότερος πρωθυπουργός

Αμετάβλητη παραμένει σε μεγάλο βαθμό η εικόνα ως προς τον δείκτη του **καταλληλότερου πρωθυπουργού**, ο οποίος εξάλλου, όπως κατ' επανάληψη έχουμε πει, είναι ο τελευταίος που ανατρέπεται συνήθως, ως αποτέλεσμα του προβαδίσματος του κατόχου του αξιώματος (incumbency effect). Εξάλλου, η σημερινή ισορροπία μεταξύ των δύο πολιτικών αρχηγών επήλθε μετά από μια σημαντική πτώση του Κ. Μητσοτάκη και μια ακόμη σημαντικότερη άνοδο του Αλ. Τσίπρα, την οποία είχαμε επισημάνει στην **προηγούμενη έκδοση των Εκλογικών Τάσεων** (Διάγραμμα 12). Έτσι, και ως προς αυτόν τον δείκτη καταγράφεται **μια – έστω με διαφορετικούς ρυθμούς – τάση σύγκλισης των δύο «μονομάχων»**.

Διάγραμμα 8 : Ποιον θεωρούν οι πολίτες καταλληλότερο ως πρωθυπουργό; [Καταλληλότερος π/θ]

Διάγραμμα 9 : Ποιον θεωρούν οι πολίτες καταλληλότερο πρωθυπουργό (διαχρονικά); [Καταλληλότερος π/θ διαχρονικά]

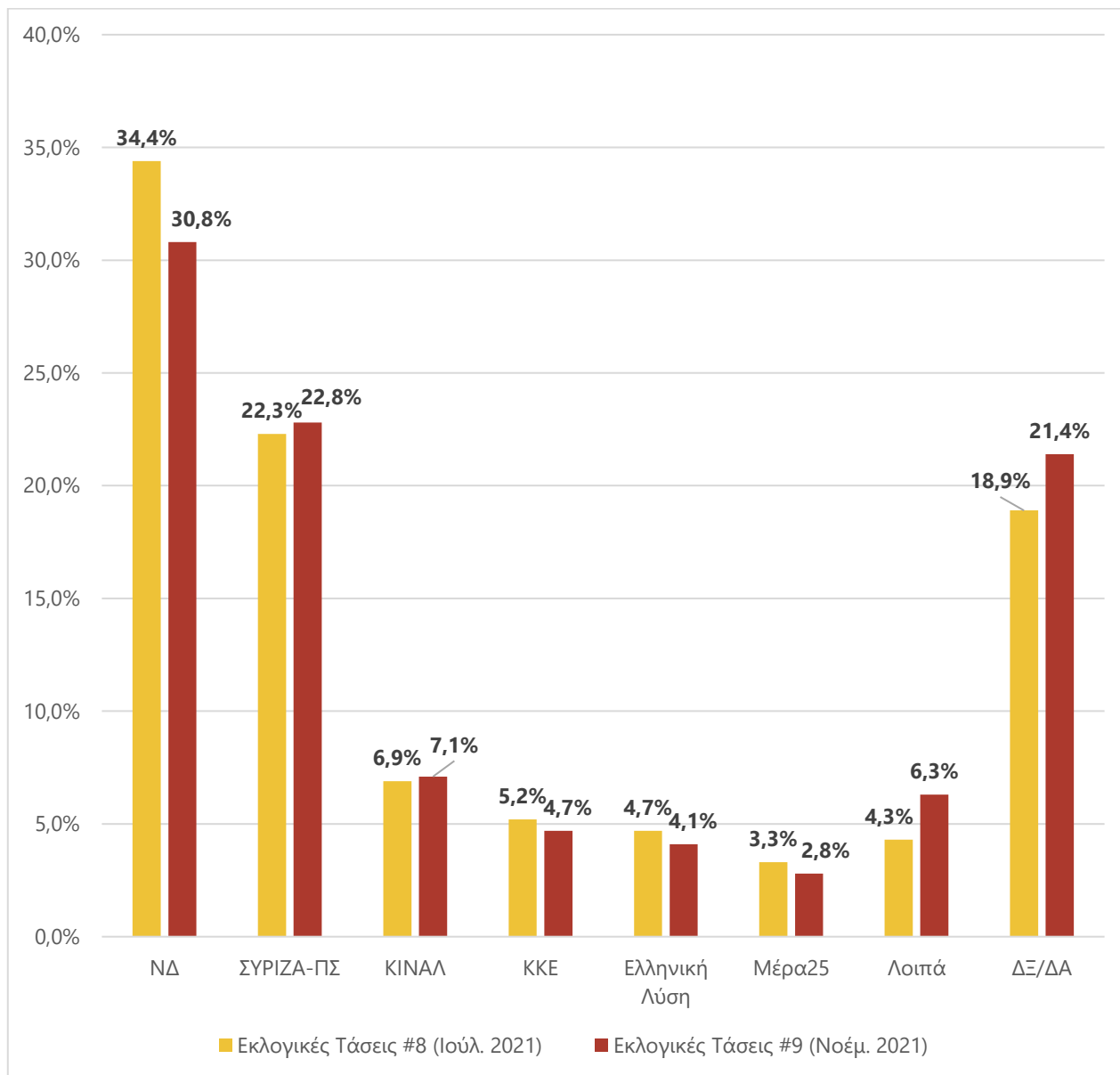

Πρόθεση ψήφου

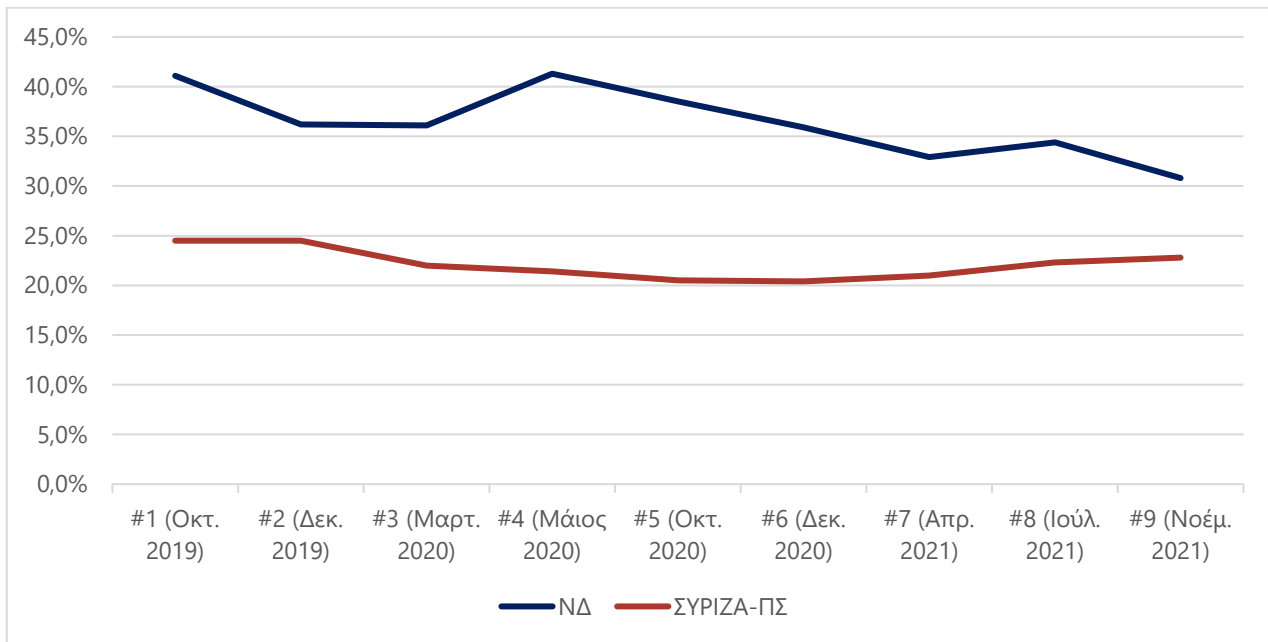
Η ίδια άλλωστε **τάση προσέγγισης μεταξύ των δύο μεγαλύτερων κομμάτων** καταγράφεται επί μακρόν και στην πρόθεση ψήφου – περισσότερο λόγω **δημοσκοπικής φθοράς της κυβέρνησης** και λιγότερο μιας **αργής, αλλά πάντως υπαρκτής ενίσχυσης των ποσοστών του ΣΥΡΙΖΑ-ΠΣ**. Με άλλα λόγια, επιβεβαιώνεται και σε αυτόν τον δείκτη μια **τάση σύγκλισης, προς το παρόν προς τα κάτω**, σε χαμηλότερα ποσοστά καταγραφής. Ωστόσο, είναι κάτι που θα πρέπει πάντοτε να διαβάζεται υπό το πρίσμα της περιόδου στην οποία βρισκόμαστε, όπου η απουσία άμεσων εκλογικών διλημμάτων επιτρέπει πιο «χαλαρές» τοποθετήσεις στους ερωτώμενους.

Ειδικά στην περίοδο που μας ενδιαφέρει, **η πρόθεση ψήφου προς τη Νέα Δημοκρατία μειώθηκε μεσοσταθμικά κατά 3,6 ποσοστιαίες μονάδες**, ενώ του ΣΥΡΙΖΑ-ΠΣ παρέμεινε οριακά σταθερή (+0,5%). Σταθερή επίσης παρέμεινε η πρόθεση ψήφου προς το Κίνημα Αλλαγής (+0,2%), και οριακές απώλειες κατέγραψαν τα υπόλοιπα κοινοβουλευτικά κόμματα της αντιπολίτευσης (ΚΚΕ -0,5%, Ελληνική Λύση -0,6%, Μέρα25 -0,4%), ενώ αυξήθηκε η πρόθεση ψήφου προς τα «λοιπά» κόμματα, αλλά και η αδιευκρίνιστη ψήφος.

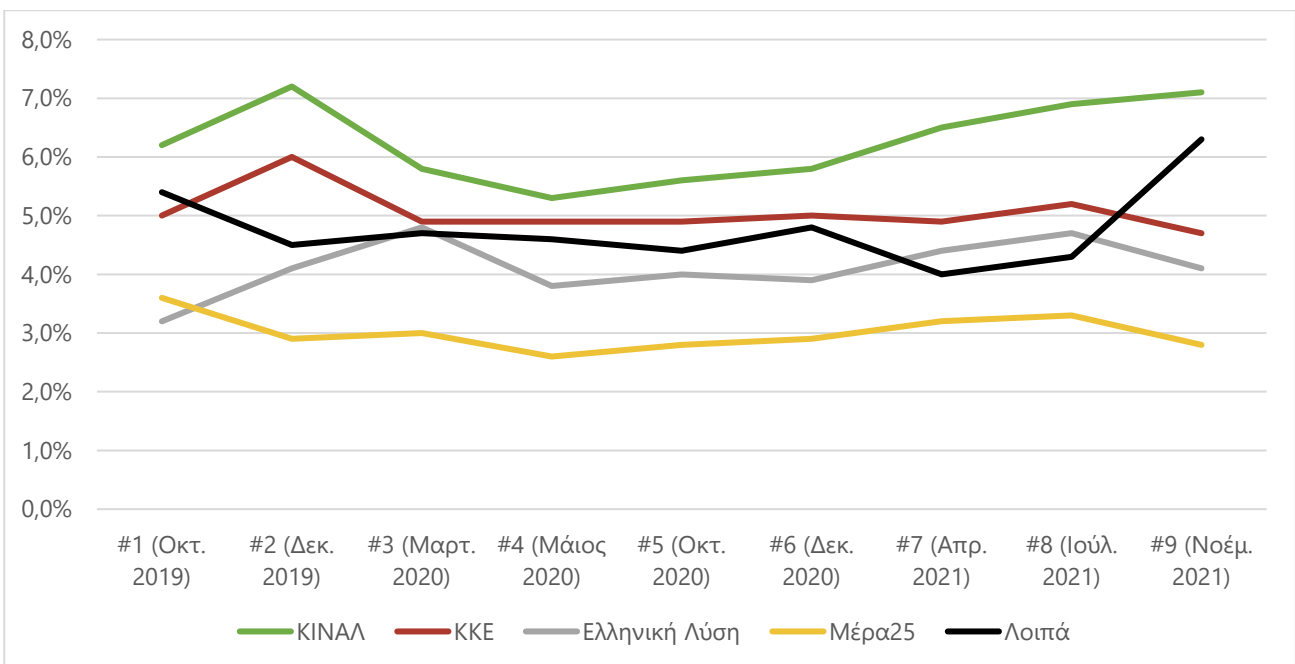
Διάγραμμα 10 : Ποιο κόμμα θα ψήφιζαν οι πολίτες αν γίνονταν αύριο εκλογές; (Πρόθεση ψήφου)

Διάγραμμα 11 : Πρόθεση ψήφου διαχρονικά (ανάλογα με τις εκδόσεις των Εκλογικών Τάσεων) - ΝΔ, ΣΥΡΙΖΑ

Διάγραμμα 12 : Πρόθεση ψήφου διαχρονικά (ανάλογα με τις εκδόσεις των Εκλογικών Τάσεων) - ΚΙΝΑΛ, ΚΚΕ, Ελληνική Λύση, Μέρα25

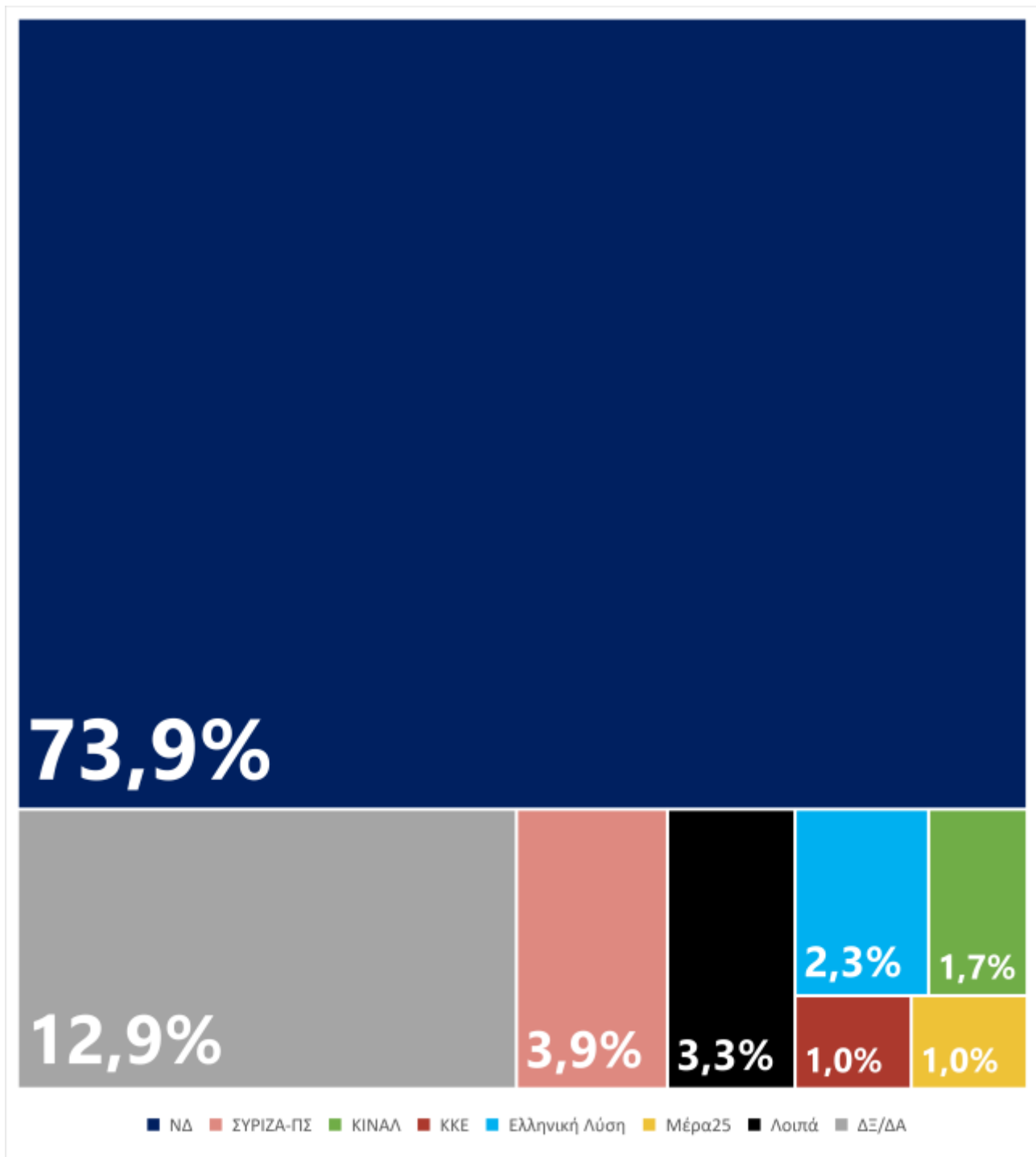

Συσπειρώσεις της εκλογικής βάσης των κομμάτων

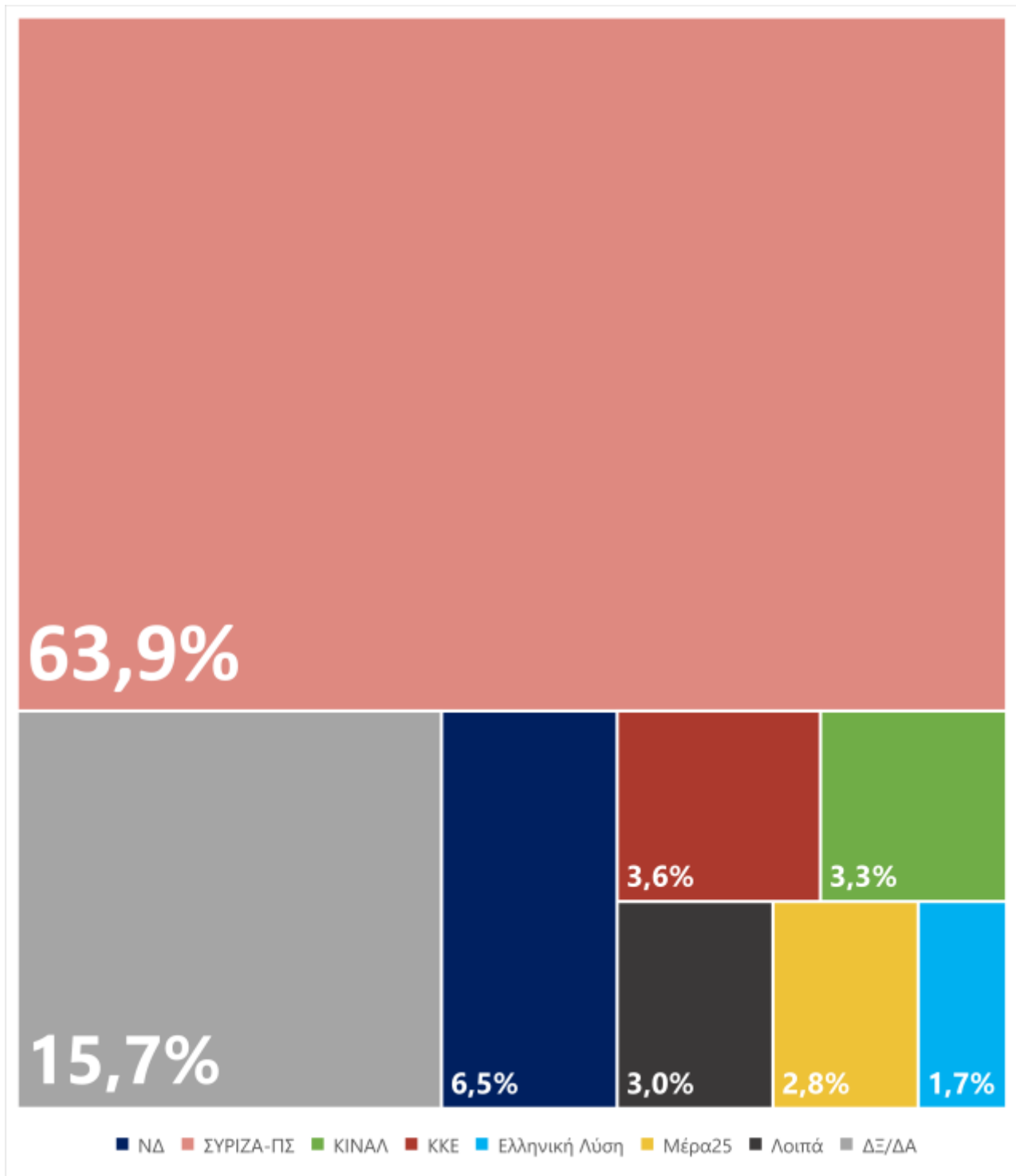
Σ τον δείκτη της συσπείρωσης των ψηφοφόρων της Νέας Δημοκρατίας και του ΣΥΡΙΖΑ-ΠΣ αντίστοιχα, εξακολουθεί να ισχύει η παλαιότερη παρατήρησή μας, ότι **η συσπείρωση της ΝΔ παραμένει μεγαλύτερη** κατά 10 ποσοστιαίες μονάδες, **αν και η διαφορά της συσπείρωσης των δύο κομμάτων έχει μειωθεί συγκριτικά**, από περίπου 15 ποσοστιαίες μονάδες στην προηγούμενη έκδοση των **Εκλογικών Τάσεων**.

Το στοιχείο αυτό αποτυπώνεται και στις **εκατέρωθεν μετακινήσεις** ψηφοφόρων. Οι απώλειες του ΣΥΡΙΖΑ-ΠΣ προς την ΝΔ παραμένουν μεγαλύτερες βέβαια από την αντίστροφη τάση (ΝΔ προς ΣΥΡΙΖΑ-ΠΣ), αλλά η αναλογία έχει μειωθεί σημαντικά: ενώ με το ξέσπασμα της πανδημίας (**Εκλογικές Τάσεις #4** – Μάιος 2020) ο ΣΥΡΙΖΑ-ΠΣ έχανε προς την ΝΔ 8,1 ψηφοφόρους του για κάθε έναν ψηφοφόρο που κέρδιζε από αυτή, τώρα η αντίστοιχη αναλογία έχει περιοριστεί σε 1,7 προς 1 (Διάγραμμα 17).

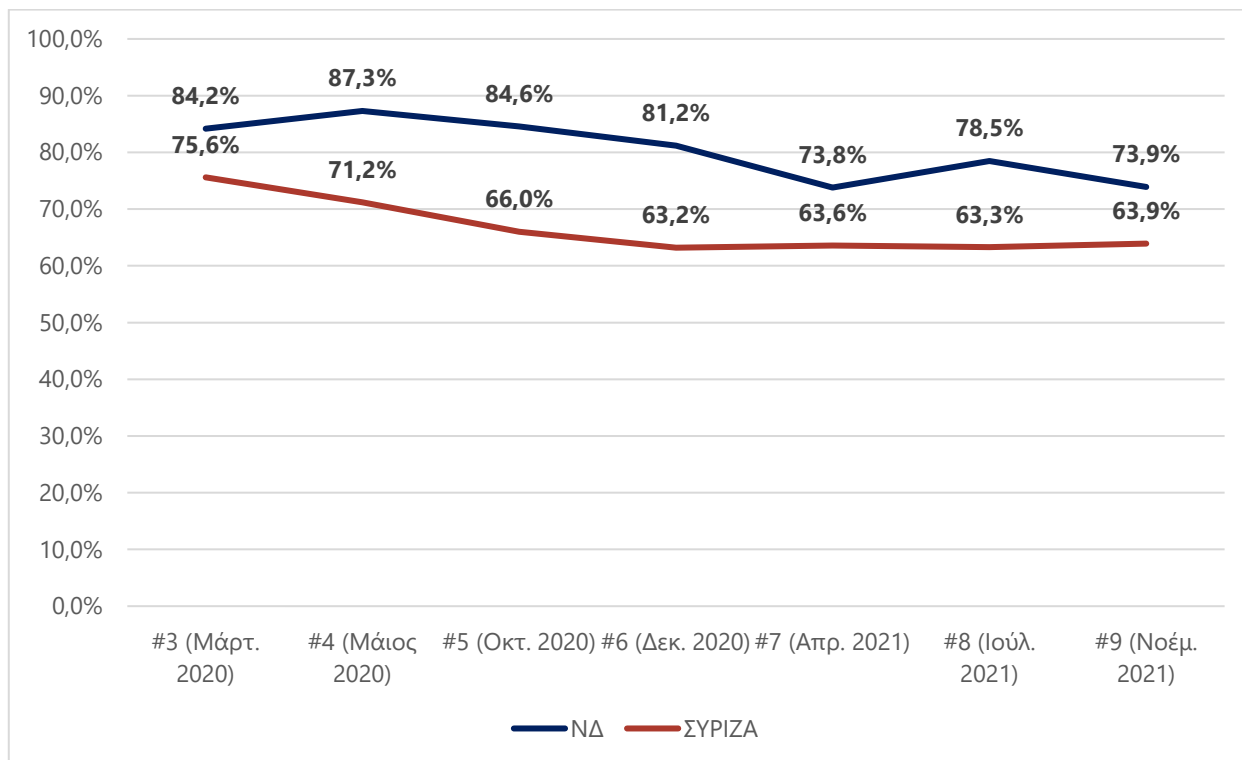
Διάγραμμα 13 : Συσπείρωση και μετακινήσεις ψηφοφόρων ΝΔ

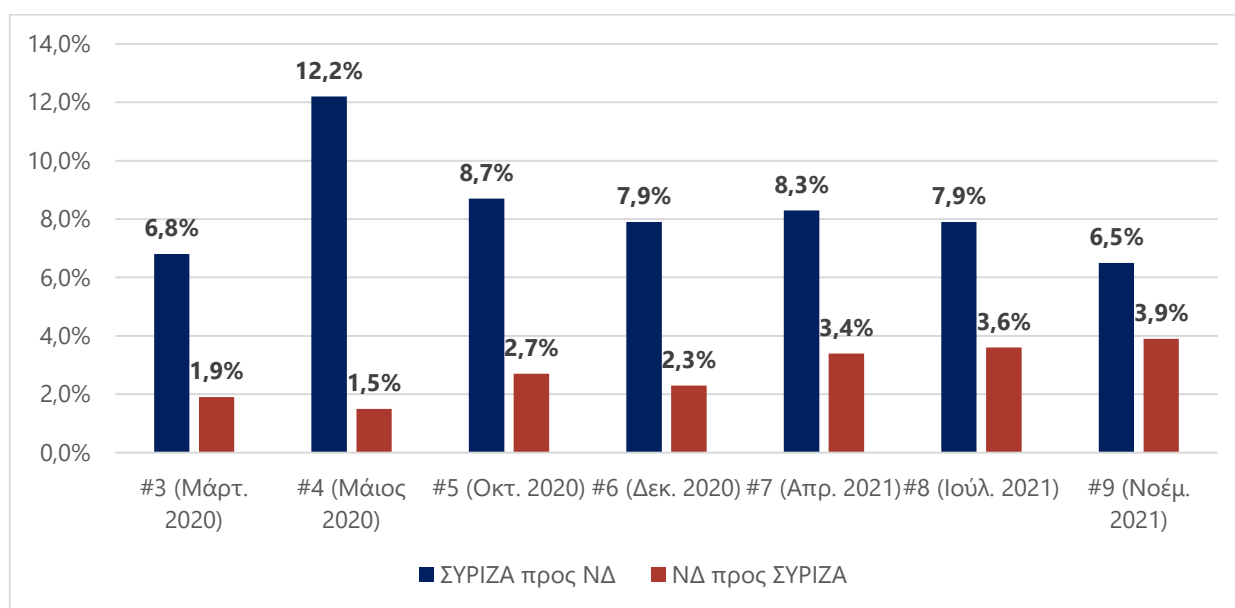
Διάγραμμα 14 : Συσπείρωση και μετακινήσεις ψηφοφόρων ΣΥΡΙΖΑ

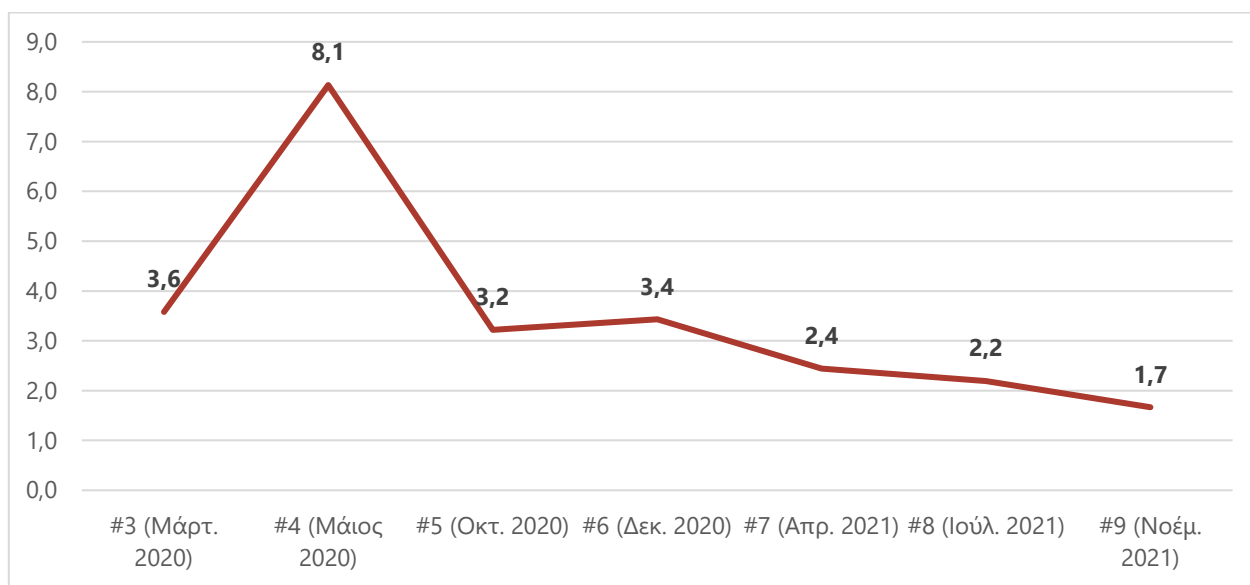
Διάγραμμα 15: Συσπειρώσεις ΝΔ & ΣΥΡΙΖΑ-ΠΣ (Διαχρονικά)

Διάγραμμα 16: Απευθείας μετακινήσεις μεταξύ ΝΔ & ΣΥΡΙΖΑ-ΠΣ (Διαχρονικά)

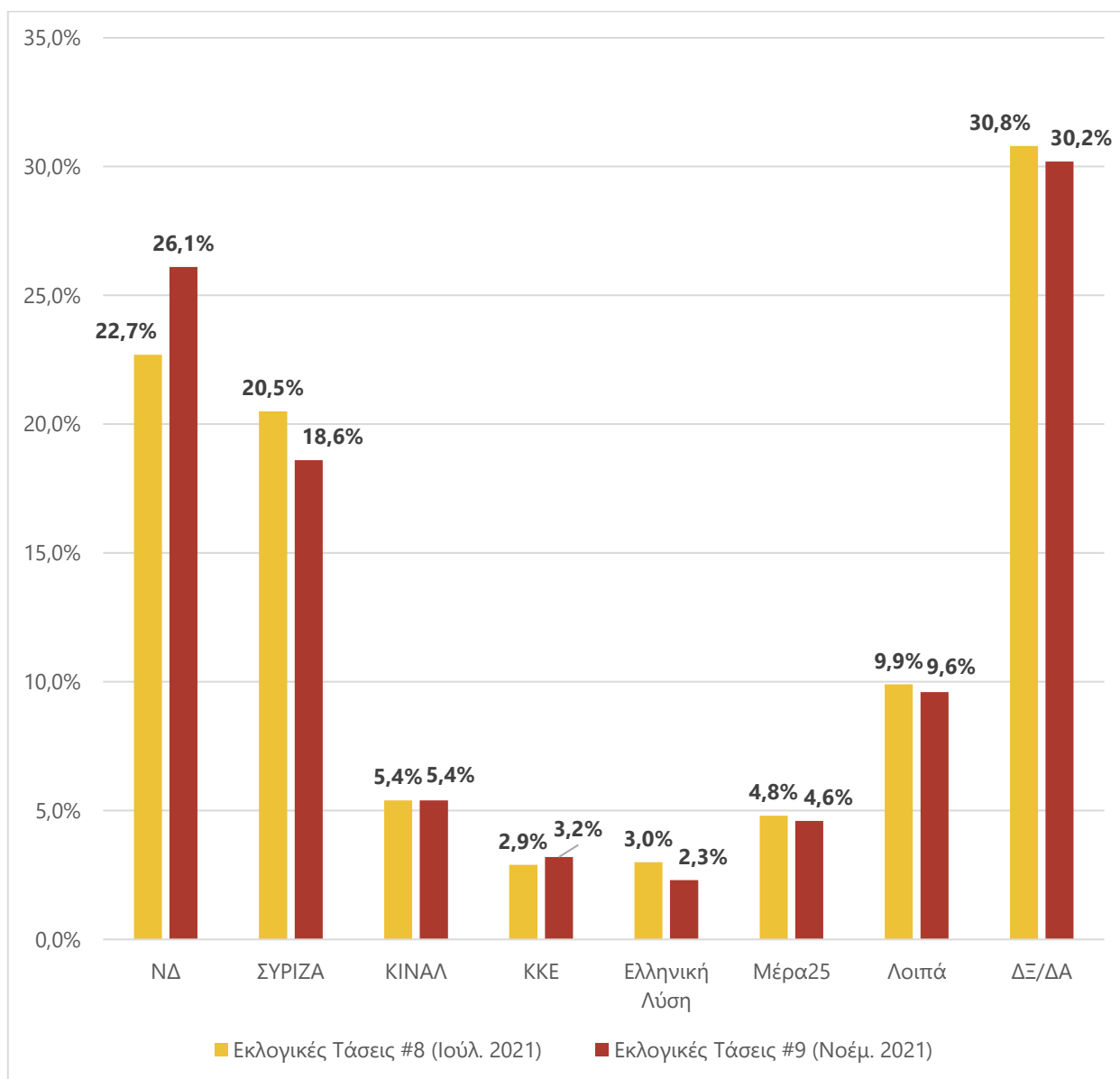
Διάγραμμα 17: Πόσους ψηφοφόρους χάνει ο ΣΥΡΙΖΑ προς την ΝΔ για κάθε έναν ψηφοφόρο που κερδίζει από αυτή; [Αναλογία απευθείας μετακινήσεων (ΣΥΡΙΖΑ προς ΝΔ)/(ΝΔ προς ΣΥΡΙΖΑ)]

Η «γκρίζα ζώνη» της αδιευκρίνιστης ψήφου

Ως προς την προέλευση (Ιούλιος 2019) όσων σήμερα δηλώνουν «αναποφάσιστοι/ες» (ή ότι δεν θα ψηφίσουν ή θα ψηφίσουν λευκό/άκυρο), στην περίοδο που μελετάμε καταγράφονται τα εξής : Ενώ **οι ψηφοφόροι του ΣΥΡΙΖΑ-ΠΣ του 2019 συνεχίζουν να εγκαταλείπουν σταδιακά την «γκρίζα ζώνη» και ξαναμπάνουν στο εκλογικό «παιχνίδι»**, η τάση αυτή δεν ισχύει πια για τη Νέα Δημοκρατία, αφού **οι πρώην ψηφοφόροι της ΝΔ του 2019 αποτελούν ένα αυξημένο ποσοστό της τρέχουσας αδιευκρίνιστης ψήφου**. Αντίθετα, δεν σημειώνονται αξιόλογες μεταβολές για κανένα άλλο κόμμα.

Διάγραμμα 18 : Τι ψήφισαν τον Ιούλιο του 2019 όσοι/-ες σήμερα ανήκουν στην "αδιευκρίνιστη ψήφο" (Λευκό-άκυρο, αποχή, "Δεν ξέρω, δεν απαντώ");

Συμπεράσματα – Τάσεις

Η εικόνα που περιγράφεται από τους σταθερούς δείκτες που αναλύσαμε παραπάνω συμπληρώνεται στις έρευνες της περιόδου και από ορισμένα **ενδιαφέροντα επιμέρους στοιχεία**.

Το πρώτο είναι ότι στη λίστα με τα **σημαντικότερα προβλήματα** που απασχολούν την ελληνική κοινωνία προηγούνται η **οικονομία**, η **ακρίβεια** και η **πανδημία**. Τα θέματα αυτά εναλλάσσονται ως προς τη σειρά σπουδαιότητάς τους από έρευνα σε έρευνα και από περίοδο σε περίοδο, επιβεβαιώνοντας αυτό που έχουμε γράψει και σε προηγούμενες εκδόσεις των **Εκλογικών Τάσεων**, ότι η κοινωνία μας βιώνει μια συνθήκη **πολλαπλών και επάλληλων κρίσεων**. Στο πλαίσιο αυτό τα κυρίαρχα **συναίσθημα** μεταξύ των πολιτών είναι ανασφάλεια, άγχος, ανησυχία και φόβος – με την οργή επίσης να είναι ένα μη αμελητέο μέγεθος, ενόψει και της συσσωρευμένης κόπωσης.

Απέναντι σε αυτή τη συνθήκη, η κοινωνία έχει αρχίσει να αισθάνεται **απροστάτευτη**: Οι πολίτες (92,0%) νιώθουν ήδη την ακρίβεια στην καθημερινότητά τους, ενώ χαρακτηρίζουν τα μέτρα που έχει πάρει ως την ώρα η κυβέρνηση για την αντιμετώπισή της ως ανεπαρκή (67,0%)¹⁰. Αντίστοιχα, στο πεδίο της πανδημίας, το 66,0% θεωρεί ότι το Εθνικό Σύστημα Υγείας δεν είναι κατάλληλα προετοιμασμένο για την αντιμετώπιση ενός νέου κύματος πανδημίας¹¹. Αντίθετα, συνολικά θετικά φαίνεται ότι αντιμετώπισαν οι πολίτες της προτάσεις του ΣΥΡΙΖΑ-ΠΣ – τόσο αυτές που αφορούν την καθημερινότητα και παρουσιάστηκαν από τον Αλέξη Τσίπρα στη ΔΕΘ (33,1%)¹², όσο και επιμέρους προτάσεις με χαρακτηριστικότερες αυτή για την αύξηση του κατώτατου μισθού στα

¹⁰ Pamos Analysis για την Εφημερίδα «Η Αυγή», Οκτώβριος 2021, διαθέσιμο εδώ:

https://www.avgi.gr/politiki/399052_i-akribeia-fernei-baryheimonia

¹¹ Pamos Analysis για την Εφημερίδα «Η Αυγή», Σεπτέμβριος 2021, διαθέσιμο εδώ:

https://www.avgi.gr/politiki/395621_den-peithoyn-oyte-toys-psifoforoys-toys

¹² MRB για το Star, Σεπτέμβριος 2021, διαθέσιμο εδώ: <https://www.star.gr/eidiseis/politiki/557852/dhmoskopsh-mrb-gia-to-star-poiios-arxhgos-kerdise-sth-deth>

800 ευρώ (77,0%)¹³, αλλά και την πρόταση για τη σύσταση εξεταστικής επιτροπής για τα ΜΜΕ και την Opinion Poll (71,0%)¹⁴.

Από τα επιμέρους ποιοτικά στοιχεία σε **τομείς πολιτικής**, το «δυνατό σημείο» της κυβέρνησης της **Νέας Δημοκρατίας** φαίνεται ότι είναι αφ' ενός τα βήματα στην **ψηφιοποίηση** του κράτους, που μεταφράζονται από την κοινή γνώμη ως ένδειξη εκσυγχρονισμού και αποτελεσματικότητας, εφ' ετέρου οι κινήσεις της στο πεδίο της **εξωτερικής πολιτικής και άμυνας**. Στον αντίποδα, οι εξελίξεις των τελευταίων μηνών και οι πολιτικές επιλογές που γίνονται, τραυματίζουν τη σχέση της κυβέρνησης με τα πιο **λαϊκά τμήματα** της εκλογικής της βάσης, κάτι που αποτυπώνεται και στα ποιοτικά στοιχεία, αλλά και στην πρόθεση ψήφου. Αυτή η αλλαγή είναι ασφαλώς σημαντική και, παρά το γεγονός ότι η Νέα Δημοκρατία εξακολουθεί να παραμένει ισχυρή, ενδέχεται να δούμε την απόσταση του κυβερνώντος κόμματος από τη λαϊκή βάση του να μεγαλώνει κατά τη διάρκεια του χειμώνα, με τα προβλήματα να φαίνονται όλο και εντονότερα.

Αντίστοιχες πιέσεις –αν όχι πλήγματα– δέχεται διαρκώς και το **φιλελεύθερο προφίλ** της κυβέρνησης, δημιουργώντας πρόβλημα στη Νέα Δημοκρατία και από εκείνη την πλευρά. Η ένταξη στην κυβέρνηση και του κ. Πλεύρη, η πολιτική παρέμβαση του Αντ. Σαμαρά, αλλά και τα γεγονότα που οδήγησαν στη διαγραφή του Κ. Μπογδάνου από την κοινοβουλευτική ομάδα του κόμματος, αποτελούν ενδείξεις ότι η ηγεσία της Νέας Δημοκρατίας επιχειρεί να διαχειριστεί δύο αντίθετα ρεύματα που υπάρχουν στους κόλπους του κόμματος και να ισορροπήσει **«σε δύο βάρκες»**: ένα πιο συντηρητικό τμήμα, ακόμα και με εθνικιστικά ή και ακροδεξιά στοιχεία, και ένα πιο μετριοπαθές κεντροδεξιό. Η απόσταση των δύο ρευμάτων πολιτικά είναι παρά πολύ μεγάλη, ενώ η προσπάθεια επί ίσοις όροις αφομοίωσής τους μέσα στο κυβερνών κόμμα, για εκλογικούς λόγους, είναι ιδιαίτερα επικίνδυνη. Εκτός αυτού, με αμιγώς εκλογικούς όρους, η τακτική αυτή έχει ως αποτέλεσμα την **μετατόπιση της ΝΔ δεξιάτερα στον πολιτικό άξονα**, κάτι που ιστορικά έχει αποδειχθεί ότι ελαχιστοποιεί τις εκλογικές της δυνατότητες.

¹³ Prorata για την Εφημερίδα των Συντακτών, Σεπτέμβριος 2021, διαθέσιμο στο:

https://www.efsyn.gr/politiki/311902_kras-test-mitsotaki-tsipra

¹⁴ Palmos Analysis (Οκτώβριος 2021), ό.π.

Σε ό,τι αφορά στο **κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης**, το πρώτο στοιχείο που αξίζει να επισημανθεί είναι ότι –σε αντίθεση με όσα επισημάναμε για το πλήγμα στο (ούτως ή άλλως περιορισμένα) λαϊκό προφίλ της κυβέρνησης– ο ΣΥΡΙΖΑ-ΠΣ υπερτερεί με τις προτάσεις και την παρουσία του σε όλα τα ερωτήματα που έχουν σχέση με **την κοινωνική πολιτική και την στήριξη των ασθενέστερων ομάδων**. Αυτό το στοιχείο, σε μια κοινωνία που ζει πάνω από μία δεκαετία με τον φόβο και την ανασφάλεια και αναζητά ρεαλιστικά αισιόδοξα μηνύματα και προοπτική, μπορεί να αποδειχθεί ιδιαίτερα σημαντικό.

Ένα δεύτερο στοιχείο, είναι ότι ο ΣΥΡΙΖΑ-ΠΣ φαίνεται να εκμεταλλεύτηκε θετικά τον χρόνο που μεσολάβησε. Ενίσχυσε τον πολιτικό του λόγο με **επιστημονικά** δεδομένα, έδειξε ένα περισσότερο **συμπαγές προφίλ** και μία **σταθερότητα** που αποκατέστησε μερικώς ζητήματα αξιοπιστίας του. Όμως, φαίνεται ότι ακόμα λείπει κάτι, ότι η κοινωνία περιμένει κάτι που δεν βλέπει προς το παρόν στον ΣΥΡΙΖΑ-ΠΣ. Ενώ οι πολίτες τοποθετούνται, όπως είδαμε, αρνητικά απέναντι στις πολιτικές της κυβέρνησης, ενώ επιβραβεύουν τις επιμέρους προτάσεις του ΣΥΡΙΖΑ-ΠΣ, δείχνουν να είναι «παγωμένοι» ως προς το να κάνουν και ένα εκλογικό βήμα προς την αξιωματική αντιπολίτευση και να αλλάξουν τους κομματικούς συσχετισμούς.

Τέλος, σε ό,τι αφορά στον ΣΥΡΙΖΑ-ΠΣ, όπως έχουμε επισημάνει και παλαιότερα, **η υπεροχή του στις ηλικίες 17-34 χρονών**, δηλαδή στο 27% του εκλογικού σώματος, όπου προηγείται με 24% έναντι 22% της ΝΔ, αποτελεί ένα ισχυρό εφιαλτήριο. Αντίθετα η ΝΔ έχει ισχυρό προβάδισμα στις ηλικίες 55 και πάνω, δηλαδή στο 37% του εκλογικού σώματος με 37% έναντι 22%. Έχει σημασία παράλληλα ότι στις ηλικίες που προηγείται ο ΣΥΡΙΖΑ-ΠΣ, το ποσοστό της αδιευκρίνιστης ψήφου είναι 23,4%, ενώ στις ηλικίες που έχει ισχυρό προβάδισμα η ΝΔ, η αδιευκρίνιστη ψήφος περιορίζεται στο 15,4%. Με αυτά τα δεδομένα, είναι σαφές ότι στόχος του ΣΥΡΙΖΑ-ΠΣ για το επόμενο διάστημα θα πρέπει να είναι η κινητοποίηση των νεότερων ηλικιακών ομάδων και η ενίσχυση των δεσμών του μαζί τους. Κάτι τέτοιο εξάλλου δεν θα ήταν απλώς εκλογικά ωφέλιμο για το κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης, αλλά θα ήταν συνολικά θετικό για τη χώρα.

Εξετάζοντας λίγο συνολικότερα τις **τάσεις στο κομματικό σύστημα**, θα έπρεπε κανείς να επισημάνει τα ακόλουθα:

- Όπως έχουμε ήδη επισημάνει στις **Εκλογικές Τάσεις #6** (Δεκέμβριος 2020), συνεχίζονται δύο παράλληλες τάσεις: Η σχετική υποχώρηση αυτού που είχε καταγραφεί ως **«αντι-ΣΥΡΙΖΑ μέτωπο»** και η σταδιακή δημιουργία ενός **αντι-κυβερνητικού μετώπου**, το οποίο όμως ακόμα δεν έχει αποκτήσει τα συμπαγή χαρακτηριστικά που είχαμε δει σε προηγούμενες περιόδους στο πρώτο και αναζητά πολιτική καταστάλαξη. Οι τάσεις αυτές αποτυπώνονται και στα αριθμητικά ευρήματα των ερευνών, ο ρυθμός και η ένταση όμως με την οποία θα προχωρήσουν – αν προχωρήσουν – στη συνέχεια, είναι αυτό που θα καθορίσει σε μεγάλο βαθμό και την έκβαση του ανταγωνισμού μεταξύ των δύο μεγάλων κομμάτων και, επομένως, και των επόμενων εκλογών.

- Η εκλογική διαδικασία για την **ανάδειξη νέου προέδρου στο Κίνημα Αλλαγής** αποτελεί επίσης ένα στοιχείο που θα παίξει ουσιαστικό ρόλο στις πολιτικές εξελίξεις, με δεδομένη την – αριθμητικά και πολιτικά – ενδιάμεση θέση που κατέχει το συγκεκριμένο κόμμα στο πολιτικό σύστημα και η οποία το καθιστά δυνάμει «ρυθμιστή» μελλοντικών πολιτικών εξελίξεων, ειδικά ενόψει της διεξαγωγής των επόμενων εθνικών εκλογών με το σύστημα της απλής αναλογικής, αλλά και πέραν αυτού.

- Στα δεξιά του πολιτικού φάσματος, είναι σαφές ότι το τελευταίο τρίμηνο παρατηρείται **κινητικότητα δεξιότερα της Νέας Δημοκρατίας**, τόσο στο κοινωνικό πεδίο, όσο και εκλογικά, αφού αρκετές εταιρείες στην πρόθεση ψήφου καταγράφουν ακροδεξιά κόμματα πάνω από το 1,0%. Πρόκειται για ένα πρόβλημα που ασφαλώς ξεπερνά το επίπεδο των εκλογικών συσχετισμών για τη Νέα Δημοκρατία και γίνεται πρόβλημα για την ίδια τη δημοκρατία.

Συνολικότερα, το επόμενο χρονικό διάστημα θα είναι αρκετά σημαντικό και θα μπορούσαμε να περιγράψουμε την τρέχουσα περίοδο ως **περίοδο πολιτικής μετάβασης**. Τις επόμενες εβδομάδες έως λίγους μήνες πρόκειται να διεξαχθούν τα **συνέδρια** της Νέας Δημοκρατίας, του Κινήματος Αλλαγής, με την εκλογή νέας ηγεσίας, και του ΣΥΡΙΖΑ-Προοδευτική Συμμαχία. Ο κύκλος αυτών των συνεδριακών διαδικασιών –αν και σπάνια τα κομματικά συνέδρια απασχολούν ως

γεγονότα καθεαυτά την κοινωνία– **θα αποσαφηνίσει ακόμη περισσότερο τις στρατηγικές και τον πολιτικό λόγο των κομμάτων.**

Όσο μάλιστα ο χρόνος της συνταγματικής θητείας της σημερινής κυβέρνησης μετράει αντίστροφα, στον δημόσιο διάλογο θα κυριαρχήσει **η συζήτηση για τη διακυβέρνηση της επόμενης μέρας.** Και στο πλαίσιο αυτό, η πρόταση του ΣΥΡΙΖΑ-ΠΣ περί «**προοδευτικής διακυβέρνησης**» θα αποτελέσει κεντρικό ζήτημα, ενώ οι τοποθετήσεις πάνω σε αυτό το θέμα ενδέχεται να επηρεάσουν και τις εκλογικές επιλογές των πολιτών.

Σε ένα ευρύτερο δε πλαίσιο, εκτός των κομματικών στρατηγικών, είναι σαφές ότι ζούμε μια περίοδο κατά την οποία συντελούνται μεγάλες αλλαγές, τόσο διεθνώς, όσο και εντοπισμένες μέσα στην ελληνική κοινωνία. Πρόκειται για αλλαγές που θα καθορίσουν όχι μόνο βραχυπρόθεσμα, αλλά και περισσότερο μέσο- και μακροπρόθεσμα την πορεία της χώρας και τις πολιτικές εξελίξεις. Με την έννοια αυτή, ο επικείμενος κύκλος των κομματικών συνεδρίων και συνολικά οι πολιτικές επεξεργασίες των κομμάτων έχουν ακόμη μεγαλύτερη βαρύτητα, καθώς στο πλαίσιο αυτών των μετασχηματισμών, **θα ευνοηθούν πολιτικά οι δυνάμεις που αντιλαμβάνονται έγκαιρα τις τάσεις και, κυρίως, που έχουν τη δυνατότητα να παρεμβαίνουν σε αυτές με προτάσεις.**

Την τάση αυτή, μπορεί να συσκοτίζει προσωρινά η επικαιρότητα, αφού φαινόμενα όπως η πανδημία και η ακρίβεια ασκούν ζωτικές πιέσεις στην κοινωνία, αποτρέποντας αποφασιστικές πολιτικές ρήξεις και οδηγώντας το πολιτικό εκκρεμές σε μία διαρκή ταλάντωση. Όμως ρόλος των πολιτικών δυνάμεων, και κυρίως αυτών που επιδιώκουν την πολιτική ηγεμονία, δεν μπορεί να είναι απλώς η διαχείριση συμβάντων, αλλά πρέπει να είναι η αποφασιστική παρέμβαση στο ευρύτερο πλαίσιο. Εξάλλου, αν κάτι μας έχουν διδάξει τα τελευταία δύο χρόνια είναι ότι **οι βραχυπρόθεσμες προκλήσεις κάθε άλλο παρά άσχετες είναι προς τους ευρύτερους μετασχηματισμούς** και ότι **κανείς δεν μπορεί να απαντήσει αποτελεσματικά στις πρώτες, αν δεν έχει στρατηγική για τους δεύτερους.** Αρκεί να σκεφτούμε πως ανακύπτουν διαρκώς ως καθημερινά πλέον ζητήματα η ενεργειακή μετάβαση και η διαχείριση των επιπτώσεών της, η επίδραση των ψηφιακών τεχνολογιών στη δυνατότητα ρύθμισης πεδίων όπως η εργασία, οι

δυνατότητες άσκησης αποτελεσματικής πολιτικής στο επίπεδο της εφοδιαστικής αλυσίδας σε συνθήκες παγκοσμιοποίησης, ο ρόλος του δημόσιου τομέα στη διαχείριση των κρίσεων κ.ο.κ. Πρόκειται για ζητήματα που μέχρι πριν από μερικούς μήνες ενδεχομένως απασχολούσαν μόνο την επιστημονική κοινότητα και τη διάνοηση, σήμερα όμως εντάσσονται στην καθημερινότητα των πολιτών και κατ' επέκταση στην πολιτική ημερήσια διάταξη.

Έτσι, κλείνοντας με έναν τίτλο, θα λέγαμε ότι, πράγματι, η τρέχουσα περίοδος είναι, όπως είπαμε, **περίοδος πολιτικής μετάβασης**. Η ένταση και η κατεύθυνση της μετάβασης αυτής θα καθοριστούν σε σημαντικό βαθμό, εκτός των ευρύτερων τάσεων, και από τις προκλήσεις που θα βιώσουν οι πολίτες και τις απαντήσεις που θα δώσουν οι πολιτικές δυνάμεις τον φετινό χειμώνα. **Έναν χειμώνα που δεν θα ήταν υπερβολή να περιγράψει κανείς ως καταλύτη για τις εξελίξεις.**